

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 15 (5172) 15 красавіка 2022 г.

ISSN 0024-4686

16+

*Дакрануцца
да мінулай
эпохі
стар. 4*

*Лілея
ў царстве
кнігі
стар. 5*

*У пошуку
балансу
і гармоніі
стар. 13*

Спасцігнуць паэта

Фота Кастуся Дробіва.

Сярод мясцін, якія захоўваюць памяць пра народнага паэта Янку Купалу, адна з найбольш сакральных — невялічкая вёска Вязынка, дзе сям’я Луцэвічаў калісьці арандавала частку маёнтка — менавіта тут на свята Купалле ў 1882 годзе і нарадзіўся будучы творца.

У 1948-м тут пачаў дзейнічаць філіял Літаратурнага музея Янкі Купалы «Вязінка», а ў 1972-м, да 90-годдзя народнага паэта, было прынята рашэнне аб стварэнні ў Вязынцы літаратурна-мемарыяльнага запаведніка. Акрамя сядзібнага дома і гаспадарчых збудаванняў, на тэрыторыі запаведніка знаходзіцца помнік паэту, валуны з высечанымі радкамі яго вершаў, сажалка, крыніца, частка старога саду колішняга фальварка, дубовы гай, высаджаны да 100-годдзя з дня нараджэння паэта, канцэртная эстрада. Аўтары праекта імкнуліся максімальна захаваць натуральны ландшафт Вязынкі, дзеля чаго вывучалі архівы і іншыя звесткі, успаміны мясцовых жыхароў.

Неабавязкова прыязджаць сюды на свята, каб прасякнуцца харастvom гэтага кутка нашай Радзімы, — Янка Купала чакае тут кожнага ў любы дзень сваёй вечаасці. І колькі б сюды ні прыязджаў, штотраз адкрываеш паэта па-новаму, спасцігаеш тое, пра што раней не задумваўся...

«ЛІМ»-акцэнт

Актуальна. Беларускі народ ніякай вайны і ніякага процістаяння не прымае. Пра гэта Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка заявіў падчас сустрэчы з паслом Пакістана ў Беларусі Сажадам Хайдэрам Ханам. «Мы за мірнае ўрэгуляванне гэтага канфлікту (Расіі і Украіны. — Заўв. БелТА). Мы не прымаем ніякай вайны, у нас гэта на генетычным узроўні. Мы прайшлі ў сярэдзіне мінулага стагоддзя цяжкае дзесяцігоддзе, яно нам каштавала трэці населеніцтва», — падкрэсліў Аляксандр Лукашэнка. «На гэтым заснавана і цяперашняя наша пазіцыя, якая заключаецца ў тым, што пытанні, якія абмяркоўваюцца так ці інакш на нейкіх міжнародных пляцоўках, не могуць абмяркоўвацца і рашэнні не могуць быць прыняты без уліку інтарэсаў беларускага боку», — падкрэсліў Кіраўнік дзяржавы. — Мы будзем і ў далейшым прывітлівацца гэтай пазіцыі».

Вішаванне. Прэзідэнт Беларусі павіншаваў народнага артыста Расіі Міхаіла Турэцкага з 60-годдзем. «Унікальны талент, высокае майстэрства і надзвычайная энергетыка далі магчымасць вам дабіцца поспеху і заваяваць сэрцы мільянаў адданых паклоннікаў», — гаворыцца ў вішаванні. Кіраўнік дзяржавы адзначыў, што Міхаіл Турэцкі, развіваючы ў сваёй творчасці тэму захавання гістарычнай памяці, выхоўвае ў падрастаючага пакалення пачуццё гонару за бесмяротны подзвіг савецкага народа-пераможцы і навагу да яго вялікай духоўнай спадчыны. «На беларускай зямлі, радзіме вашых продкаў, заўсёды з нецярпеннем чакаюць сустрэчы з любімым артыстам», — падкрэсліў Аляксандр Лукашэнка.

Фестывалі. Учора ў Магілёве стартаваў фестываль народнай творчасці «Беларусь родная, музычная, народная», прымеркаваны да Года гістарычнай памяці. Ладзіцца фест на базе Магілёўскага абласнога метадычнага цэнтру народнай творчасці і культурна-асветнай работы і прадоўжыцца да лістапада 2023 года. За гэты час абудуцца творчыя прэзентацыі раённых цэнтралізаваных клубных, бібліятэчных сістэм, дзіцячых школ мастацтваў, устаноў культуры клубнага тыпу, якія будуць прадстаўлены ў форме свят творчасці, тэатралізаваных і тэматычных канцэртаў і выставак. Адкрыў шэраг прэзентацый Бабрускі раён: прайшоў канцэрт з удзелам найлепшых калектываў мастацкай творчасці, індывідуальных выканаўцаў, майстроў народнай творчасці і інш.

Выстаўкі. Мастацка-дакументальная выстаўка «Партрэт Мастока ў інтэр’еры музея», прысвечаная юбілею Генадзя Чыстага, адкрылася ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча ў Мінску. Экспазіцыя раскрывае шматгранную дзейнасць творцы, непаруўна звязаную з беларускімі музеямі. Як адзначылі ва ўстанове культуры, гэта рэтраспектыва супрацоўніцтва мастака і экспазіцыянераў, своеасаблівага справаздача і фундамент для будучых праектаў. Наведальнікі змогуць убачыць, да афармлення якіх экспазіцыі прыклаў руку Генадзь Чысты. Сярод іх — Гомельскі абласны музей ваеннай славы, Дом-музей Янкі Купалы ў Вязынцы, Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры ў Мінску.

Прэм’еры. Брэст стане месцам прэм’еры ваенна-гістарычнай драмы «1941. Крылы над Берлінам», паведамляе тэлеграм-канал Брэсцкага аблвыканкама. Першы на тэрыторыі краін СНД масавы прагляд расійскай кінастужкі пройдзе 27 красавіка ў мемарыяльным комплексе «Брэсцкая крэпасць-герой». Акцыя прымеркавана да Года гістарычнай памяці і 77-й гадавіны Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. Ваенна-гістарычны экшн расказвае пра подзвіг 1-га мінна-тарпеднага палка ВПС Балтыйскага флоту пад камандаваннем палкоўніка Сямёна Жаваранкава. У жніўні 1941 года лётчыкі палка нанеслі нечаканы для ворага бомбавы ўдар па сталіцы фашысцкага рэйха — Берліне. На кінапрэм’еры глядачоў чакае сустрэча са здымачнай групай — прадзюсарам і рэжысёрам Канстанцінам Буславым, выканаўцамі галоўных роляў.

Памяць. У міжнародны дзень звольнення вязняў фашысцкіх канцлагераў (11 красавіка) у філіяле «Галерэя мастацтваў імя У. С. Садзіна» Слуцкага краязнаўчага музея адкрылася часовая экспазіцыя «Генадзь Рэквіем памяці», прысвечаная падзеям і зверствам, якія ўчынялі нямецкія акупанты ў гады Вялікай Айчыннай вайны над беларускімі народамі, і прымеркаваная да Года гістарычнай памяці. На выстаўцы прадстаўлены матэрыялы злычынстваў, здзейсненых на тэрыторыі Слуцкага раёна. Гэта паказанні відэаочуў тых страшных падзей, акты абследавання і схемы пахаванняў, прадстаўленыя пракуратурай Слуцкага раёна, а таксама матэрыялы з фондаў краязнаўчага музея.

У мастацкай галерэі Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка ладзіцца выстаўка кніжнага знака (экслібрыса) з калекцыі гэтай установы. Для экспазіцыі адабраны 60 экслібрысаў 16 аўтараў, добра вядомых беларусам. Сярод іх — Леанід Анцімонаў, Генадзь Шутаў, Анатоль Зайцаў. Кніжныя знакі, прадстаўленыя ў экспазіцыі, выкананы ў розных тэхніках, маюць аўтарскі стыль. За гэтымі маленькімі работамі стаяць значныя творчыя асобы, таму супрацоўнікі музея прадставілі інфармацыю, якая дазваляе каротка азнаёміцца з жыццём і творчасцю кожнага аўтара.

Агляд афіцыйных падзей ад Раісы МАРЧУК

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Мацнее сяброўства

Умежах Дня яднання народаў Беларусі і Расіі і Тыдня беларускай літаратуры ў Бранскай вобласці «Расія і Беларусь: нас аб’ядноўвае кніга» адбыўся міжнародны тэлемот «На літаратурнай хвалі».

Удзел у ім бралі члены Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі і Бранскай абласной арганізацыі Саюза пісьменнікаў Расіі, кіраўніцтва і спецыялісты дзвюх абласных бібліятэк, студэнты Бранскага кааператыўнага тэхнікума, прадстаўнікі літаратурных аб’яднанняў і ўдзельнікі фестываляў, выхаванцы школы-студыі «Малады літаратар». Да іх далучыўся дырэктар міжнароднага фестывалю паэтычных перакладаў «Берагі дружбы» Леанід Север з Таганрога (Растоўская вобласць).

Старшыня абласнога аддзялення СПБ Уладзімір Гаўрыловіч прадставіў удзельнікам тэлемота новага кіраўніка Гомельскай абласной універсальнай бібліятэкі імя У. І. Леніна Таццяну Забіяка, якая выказала ўпэўненасць, што наперадзе ў твораў дзвюх абласцей, у супрацоўніках бібліятэчных галін Беларусі і Расіі няма сумесных праектаў. Ідэямі некаторых з іх падзяліўся з бранскімі калегамі Уладзімір Гаўрыловіч. У прыватнасці, прапанаваў правесці да 1 верасня (восенню на Гомельшчыне пройдзе адразу два літаратурныя фестывалі і будзе святкавацца ў Добрушы Дзень беларускага

пісьменства) міжнародны конкурс перакладаў «Слова класіка», прымеркаваўшы яго да 140-годдзя Янкі Купалы і Якуба Коласа і 130-годдзя Марыны Цвяткавай. Таксама плануецца падрыхтаваць новы зборнік твораў паэзіі і прозы гомельскіх і бранскіх пісьменнікаў. Літаратары Саюзнай дзяржавы паўдзельнічаюць у міжнароднай акцыі «Кніга ў падарунак» і ў іншых праектах.

Гэтыя прапановы з задавальненнем былі прыняты бранскімі літаратарамі, пра дзейнасць якіх распавёў старшыня Бранскай абласной арганізацыі Саюза пісьменнікаў Расіі Віктар Рашатнёў. Ён падзякаваў гамільчанам за актыўны ўдзел у штогадовым альманаху «Літаратурны Бранск», дзе апублікаваны шэраг твораў палешукоў. А дырэктар міжнароднага фестывалю паэтычных перакладаў «Берагі дружбы» Леанід Север выказаў удзячнасць гамільчанам і бранцам за актыўны ўдзел у папярэдніх і цяперашнім конкурсах, распавёў пра інавацыйны сёлетняга міжнароднага беларуска-расійскага праекта, у якім удзельнічаюць прадстаўнікі ажно 24 краін свету.

Падчас анлайн-сустрэчы пісьменнікі прадставілі новыя кнігі, чыталі вершы. Усе ўдзельнікі віртуальнага мерапрыемства выказалі адно пажаданне: працягнуць сяброўскія зносіны, творчае супрацоўніцтва і абмен досведам.

Уладзімір МІКАЛАЕЎ

Слова аб’ядноўвае

Тэлемот сяброўства паміж Брэсцкім абласным аддзяленнем Саюза пісьменнікаў Беларусі і Ульянаўскім рэгіянальным аддзяленнем Саюза пісьменнікаў Расіі «Слова аб’ядноўвае. Ульянаўск — Брэст» адбыўся дзякуючы даўнім творчым стасункам Брэсцкай гарадской бібліятэкі імя А. С. Пушкіна з ульянаўцамі.

Мадэратар сустрэчы, старшыня Ульянаўскай літаратурнай суполкі Вольга Даранава, пазнаёміла брэсцкіх пісьменнікаў з жыццём арганізацыі, праектамі, часопісамі «Мономах» і «Сібірскае». Пра сваю літаратурную творчасць расказалі ульянаўскія паэты і празаікі — Ілья Таранаў, Вольга Шэйпак, Алена Куўшыніцава, Аляксандр Дашко і Мікалай Ларыёнаў.

Набыткамі і дасягненням з калегамі па пры падзяліліся і брэсцкія літаратары. Былі прадстаўлены мастацкія выданні «Берасцейскае скарбніца», «Брэст — Барнаул», «Астрамечаўскі рукапіс». Аляксандр Валковіч узяў тэму Вялікай Айчыннай вайны ў творчасці пісьменнікаў Брэсччыны, зрабіў экскурс па старонках сваіго гісторыка-дакументальнага зборніка «Письма войны». Паэт, намесніца старшынкі Рэспубліканскага грамадскага аб’яднання «Рускае таварыства» Любоў Красеўская расказала пра цеснае творчае супрацоўніцтва Беларусі і Расіі, працу з маладымі аўтарамі.

І, безумоўна, гучалі паэтычныя творы, знаходзіліся кропкі для творчых і духоўных стасункаў, замацаваных агульнай гістарычнай памяццю, узніклі і першыя ідэі супрацоўніцтва! Сустрэча стала яшчэ адным яскравым доказам таго, што слова аб’ядноўвае, пераадоўляючы тысячы кіламетраў, дорыць цудоўныя імгненні адкрыццяў і новых сустрэч.

Таццяна ДЗЕМЦОВІЧ

вектар

Народная дыпламатыя

Святлану Быкаву добра ведае айчынны чытач. У Мінску пачаўчы свет шэраг яе паэтычных зборнікаў і кніг для дзяцей. Займаецца паэтэса і мастацкім перакладам. Асабліва ўважліва да творчасці мастакоў слова з нацыянальных літаратур Расіі, з літаратур народаў краін Цэнтральнай Азіі.

Нядаўна ў Ташкенце (Узбекістан) выйшаў паэтычны зборнік Святланы Быкавай «Шэпт зорак». Усе вершы нашай зямлячкі пераклала Дзіларом Абдурахман.

З просьбай пракаментыраваць падзею звярнуліся да кіраўніка аддзела міжнародных сувязей Саюза пісьменнікаў Узбекістана вядомага празаіка і перакладчыка Рысалат

Хайдаравай. І вось што пачулі ад яе: — Мы з павагай ставімся да развіцця беларуска-ўзбекскіх сувязей.

стасункі

Пра беларускую літаратуру — у Казахстане

У Алматы прайшоў круглы стол «Дынаміка сучаснага літаратурнага працэсу Казахстана і Беларусі». Арганізатары досыць прадстаўнічыя — Інстытут літаратуры і мастацтва імя М. А. Аўэзава, Нацыянальная бібліятэка Рэспублікі Казахстан, Этнокультурны цэнтр «Беларусь», Саюз пісьменнікаў Казахстана, Навукова-экспертная група Асамблеі народа Казахстана горада Алматы.

На дыскусійнай пляцоўцы адбылася прэзентацыя першага выпуску альманаха «Казахстан-Беларусь», навуковай манатграфіі «Духоўныя каштоўнасці як аснова фундаментнае культуры народаў», якая выйшла ў Мінску, кнігі С. Аманжолы «Абай і міжкультурны дыялог XXI стагоддзя». Удзел у абмеркаванні актуальнай беларуска-казахскай літаратурных сувязей, у разглядзе сучасных здабыткаў беларускай і казахскай нацыянальных літаратур прынялі галоўны рэдактар часопіса «Простор» Кірайт Бакбергентаў, літаратуразнаўца Святлана Аманжолы, паэтэса, наша зямлячка Любоў Шашкова, казахстанскія літаратуразнаўцы, пісьменнікі.

Размова падчас круглага стала ішла і пра творчасць беларускага паэта і перакладчыка Міколы Мятліцкага, які зрабіў важны ўнёсак у перастварэнне паэзіі легендарнага Абая на беларускую мову, а таксама — пра творчасць Міхаса Пазнякова, Генадзя Аўласенкі, Алены Стэльмах, Генадзя Дароніна, іншых беларускіх і казахстанскіх літаратараў.

Мікола БЕРЛЕЖ

Апошнім часам, дзякуючы найперш Міністэрству інфармацыі Рэспублікі Беларусь, Выдавецкаму дому «Звязда», Саюзу пісьменнікаў Беларусі, былі рэалізаваны многія ініцыятывы па супрацоўніцтве пісьменнікаў нашых краін. Узбекскія літаратары гасцявалі ў Беларусі. Двойчы ў Мінск наведваўся і старшыня нашай пісьменніцкай арганізацыі паэт Сіражыддін Саід. У беларускай літаратурнай перыёдыцы, у альманахах «Далаягляд» і «Созвучіе» друкаваліся творы ўзбекскіх аўтараў. Спадзяюся на працяг гэтай шматграннай мастацкай працы, якая, несумненна, з’яўляецца сведчаннем спраўднай народнай дыпламатыі, дружбы народаў Узбекістана і Беларусі.

Сяргей ШЫЧКО

да ведама

Кніжныя сустрэчы ад «Звязды»

Восем аўтараў Выдавецкага дома «Звязда» ў красавіку прыйшлі альбо яшчэ прыйдуць на сустрэчы з чытачамі. Ірына Карнаухава, Дзмітрый Юртаеў, Павел Гушынец, Інэса Плескачэўская, Алег Судзянкоў, Міхаіл Дзеравянка, Алена Масла, Кацярына Хадасевіч-Лісава, Алена Масла, Кацярына Хадасевіч-Лісава лядзяць свае прэзентацыі, аўтаграф-сесіі.

Калі гаварыць пра кніжна-прэзентацыйную геаграфію, то яна звязана, зразумела, з Мінскам, а таксама

з Жодзінам, Бараўлянамі, Ждановічамі, Брэстам, Гомелем, Гроднам, Барысавам і Карэлічамі. Сустрэчы праходзяць у школах і бібліятэках. Аўтары расказваюць пра тое, як шукалі герояў для сваіх твораў, як працавалі над імі: Дзмітрый Юртаеў — пра кнігу «Ні секунды пішыні», Павел Гушынец — пра выданні «Соніна дзяцінства» і «Тага, раскажы пра мяне гісторыю», Ірына Карнаухава — пра твор «У царстве святога Байкала», Інэса Плескачэўская — пра кнігу «Феномен Валянціна Елізар'ева», прэзентацыя

якой прайшла ў Мінскім дзяржаўным каледжы мастацтваў. Алена Масла знаёміць з «Тамніцкай закінутай хатой», Кацярына Хадасевіч-Лісава — адразу з двума навінкамі: «Загадка прынцэсы Агнэсы» і «Сакрэты аднаго каралеўства».

Варта заўважыць, што ў Выдавецкім доме «Звязда» запланаваны да выдання новыя кнігі Паўла Гушынца, Кацярыны Хадасевіч-Лісавай, Ірыны Карнаухавай, іншых дзіцячых пісьменнікаў.

Раман СЭРВАЧ

акцыі

З увагай да бібліятэчных фондаў

Акцыю па зборы выданняў, прысвечаную Году гістарычнай памяці, ініцыяваў сярод ветэранаў органаў унутранага спраў Гомельшчыны краязнаўца, член Саюза пісьменнікаў Беларусі, старшыня Гомельскай абласной ветэранскай арганізацыі органаў унутраных спраў, падпалкоўнік міліцыі ў адстаўцы Міхаіл Дзедавец.

Літаратар звярнуўся да сваіх калег з просьбай сабраць найлепшыя ўзоры мастацкай думкі, перш за ўсё з класічнай літаратуры, гістарычныя апаведы, успаміны, кнігі пра Вялікую Айчынную вайну савецкіх паэтаў і празаікаў, каб папоўніць імі бібліятэкі ўстаноў адукацыі і сістэмы аховы здароўя. І ветэраны міліцыі адгукнуліся.

Пачатак акцыі стартаваў у Гомельскім кадэцкім вучылішчы. Міхаіл Дзедавец прыехаў сюды разам з ветэранам Міністэрства ўнутраных спраў, палкоўнікам міліцыі ў адстаўцы Паўлам Ваіцяховічам, які перадаў у бібліятэчны фонд вучылішча больш за дзве сотні выдатных кніг з сабстага збору. А яшчэ ў актавай зале ў гэты дзень адбыўся сапраўдны ўрок патрыятызму — яго далі выхаванцам ганаровыя госці.

Уладзімір ГАУРЫЛОВІЧ

практы

Рассунуць межы кадра

Выставачная зала Музея гісторыі беларускага кіно запрашае ўсіх жадаючых наведаць персанальную выстаўку «У кадры і ў жыцці. Памяці мастака Міхаіла Карпука». Экспазіцыю, прысвечаную жыццю і творчасці заслужанага беларускага графіка, жывапісца, мастака кіно і тэлебачання, складала больш ад 60 аўтарскіх работ майстра. Сярод экспанатаў — і жывапісныя палотны, і графічныя выявы, і, натуральна, эскізы дэкарацыі да фільмаў і тэлепастановак, выкананыя творцам.

Прадстаўлены ў музеі работы ўяўляюць паўнаватрасную панараму творчасці Міхаіла Андрэевіча, чыя рулівая праца прыпала на самыя плённыя дзесяцігоддзі ў гісторыі айчыннага кінамастацтва, перыяд станаўлення нацыянальнай кінашколы — 1950—1970-я гг. Мастак-пастаноўшчык прыклаў руку да многіх заўважных тэлевізійных і кінакарцін таго часу. Сёння гэтыя фільмы разам з некаторымі іншымі складаюць спіс неўміручай класікі беларускага кінамастацтва. Без мастака яны не атрымаліся б такіх.

Пасля заканчэння Мінскага мастацкага вучылішча ў 1956 годзе ўраджэнец Брэстчыны Міхаіл Карпук уладкаваўся мастаком-пастаноўшчыкам на Беларускае тэлебачанне, дзе працаваў да 1970 года. За гэты час ён паспеў паўдзельнічаць у афармленні такіх тэлевізійных пастановак, як «Песня пра музыку» (А. Колас), «Крах» (Л. Талстой), «Уся каралеўская раць» (П. П. Уорэн). З 1972 да 1983 года майстар працаваў мастаком на кінастудыі «Беларусьфільм». На яго рахунку — мастацкае рашэнне фільмаў «Парашуты на дрэвах» (1973), «Апошнія лета дзяцінства» (1974), «Канец бабінага лета» (1983) ды шэрагу іншых.

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

на развітанне

Жыў чалавекам

Не стала Серафіма Андрэяўка — аднаго з самых аўтарытэтных беларускіх крытыкаў і літаратуразнаўцаў, які 10 сакавіка адзначыў сваё 89-годдзе. Ураджэнец вёскі Градзялі, што на Беласточчыне, ён у 1945 годзе з бацькамі пераехаў у Бербашы Карэліцкага раёна. Пасля заканчэння філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта выкладаў беларускую мову і літаратуру ў адной з сярэдніх школ на Старадарожчыне. У 1962 годзе паступіў у аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі. Абараніў кандыдацкую дысертацыю, пятакіцца гадоў працаваў у гэтай аўтарытэтай навукова-даследчай установе.

За прэраў ўзяўся падчас настаўніцтва. Аб тым, наколькі гэта быў ініцыятыўны педагог, шчыра зацікаўлены тым, каб дапамагчы вучню ў найлепшых набыткаў літаратуры,

раману. Дарэчы, і тэма кандыдацкай дысертацыі была прысвечана праблемам яго развіцця.

З'яваў у нацыянальнай крытыцы і літаратуразнаўстве сталі кнігі Серафіма Антонавіча «Жыццё. Літаратура. Герой», «Традыцыі і сучаснасць», «Вывяраючы жыццём», «Жыць чалавекам», «Чалавек на зямлі» і іншыя. Адзін з аўтараў «Історыі беларускай савецкай літаратуры», «Гісторыі беларускай літаратуры XX стагоддзя» ў 4 тамах. Актыўны ўдзел прымаў у вышукну серыі «Беларускі кнігазбор», складаючы асобныя тамы яе і пішучы да іх прадмовы, робячы каментарыі. Сведчанне яго пастаяннай зацікаўленасці літаратурным працэсам — публікацыі ў перыядыцы, у тым ліку ў часопісе «Полымя», з якіх ён з'яўляўся адным з самых актыўных аўтараў. За кнігу «Жыць чалавекам» быў адзначаны Літаратурнай прэміяй імя Івана Мележа. Яго арганізатарскі

талент ярка раскрыўся падчас працы ў выдавецтве «Мастацкая літаратура»: у 1981—1993 гадах — галоўны рэдактар, у 1993—1996 гг. — дырэктар.

У назвах кніг Серафіма Андрэяўка невыпадкова часта сустракаюцца ў розных варыянтах словы «чалавек», «жыццё». Ён быў перакананы, што «справы, учынкi, нават яго (чалавек — А. М.) пачуцці і перажыванні — яны заўсёды закранаюць іншых людзей, г. зн. што той мікрасвет, у якім існуе чалавек, гэта не толькі свет яго, але і свет іншых, больш за тое, ён невідочна ўваходзіць ў вялікі свет жыцця наогул». Таму так важна быць і жыць чалавекам. Серафім Антонавіч такім быў і так жыў. А ўжо зыходзіць з гэтага — і яго таленавітасць, і яго працавітасць. Ды і мужчынская абаяльнасць — таксама. Такім ён і застаецца ў памяці ўсіх, хто ведаў гэтага цудоўнага чалавека і пісьменніка.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

«ЛІМ»-люстэрка

Трагікамедыя «Гульня ў джын» Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа стала лаўрэатам у намінацыі «Найлепшы спектакль малой формы» на VIII Міжнародным тэатральным фестывалі «Смаленскі каўчэг». Рэжысёр і мастак-пастаноўшчык беларускага спектакля — Андрэй Жыгур. Музычны афармленне Аляксандра Крыштафовіча. Галоўныя ролі выканалі Анжаліка Баркоўская і Пётр Ламан, уладальнік медаля Француска Скарыны. Як перадае БелТА, чаровы паказ спектакля «Гульня ў джын» адбудзецца 14 мая.

Прымор'е мае намер развіваць культурны сувязі з Беларуссю. Пра гэта паведаміў кіраўнік рэгіёна Алег Кажамяка. Ён адзначыў, што летась Беларусь наведаў Прыморскі краёвы драматычны тэатр імя Горкага, прадставіўшы спектаклі ў Гродне, Магілёве, Мінску. Больш за 6 тысяч жыхароў Беларусі паглядзелі гэтыя пастаноўкі. «Будзем пашыраць такую практыку, — адзначыў Алег Кажамяка і дадаў: — У нас цудоўная труппа Прыморскай сцэны Марыінскага тэатра, яна ўваходзіць у тройку найлепшых у Расійскай Федэрацыі. Мы з задавальненнем пакажам балетнае выступленне на сцэнах вашых тэатраў. Папярэдняю дамоўленасць маем». Губернатар падкрэсліў, што ў лістападзе ў рэгіёне ўпершыню адкрыецца выстаўка Ільі Рэпіна, карціны для якой прапанаваў беларускі музей.

Міжнародны шматжанравы фестываль-конкурс творчасці «Millennium» праходзіць у Брэсце. «Гэты фестываль праводзіцца пад эгідай Года гістарычнай памяці. Патрыятычнае выхаванне дзяцей і падрастаючага пакалення праз мастацтва, творчасць і ўзаемаразуменне — адна з найважнейшых задач», — адзначыла начальніца аддзела культуры гарвыканкама Святлана Сямашка. У форуме прымае ўдзел больш за 3 тысячы канкурсантаў ва ўзросце ад чатырох гадоў з 33 краін. Большасць з іх выступаюць у анлайн-фармаце. Гэта прадстаўнікі Расіі, Грузіі, краін СНД, Балтыі, а таксама Егіпта, Індыі, Італіі, Мальты, Мексікі, Панамы, Польшчы, Португаліі, Румыніі, Сербіі, ЗША, Фінляндыі, Францыі, Швецыі. Прадстаўнікі з Беларусі выступаюць вочна. Ацэньвае творчасць канкурсантаў міжнароднае журы спецыялістаў з Беларусі, Расіі, Арменіі і Латвіі.

Выстаўка «Ювельніае мастацтва Кітая» адкрылася ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры». Экспазіцыя прысвечана 30-годдзю ўстаўлення дыпламатычных адносін паміж Беларуссю і Кітаем. Арганізатары — БДУКМ і суісканальні кафедры культуралогіі ўніверсітэта Жан Дзінь. Усе экспанаты для выстаўкі малады вучоны падрыхтавала сама. «Ювельніае творы дэманструюць не толькі матэрыялы, колеры і тэхналогіі вытворчасці, якія выкарыстоўваюцца, але таксама і глыбокія сэнсы, уласобленыя ў разнастайных мастацкіх формах. І менавіта гэтую шматгранную сімваліку я вывучаю ў сваёй кандыдацкай дысертацыі», — расказала Жан Дзінь. Праект «Ювельніае мастацтва Кітая» будзе працаваць да 30 красавіка, інфармуе арганізатары.

Абвешчаны фіналісты расійскай літаратурнай прэміі «Нацыянальны бестселер», інфармуе «Forbes». Гэтым разам арганізатары вырашылі дэ-тэрмінава завяршыць сезон, не фарміруючы шорт-ліст і склад Малога журы. Замест гэтага аб'яўлены вынікі галасавання Вялікага — «выніковы рэйтынг кніг, якія выклікалі найбольшую ўвагу ў членаў журы». У спіс фіналістаў увайшла наступныя творы: «Фашысты» Кірыла Рабава, «Хроніка Гарбатага» Сафіі Сініцкай, «Тыпу я» Іслама Ханіпаева, «Сапраўдная гісторыя Ганны Карэнінай» Паўла Басінскага, «Бубуш» Юліі Кісінай і «Капібару любіць усе» Сяргея Авілава. Аргамітэт літаратурнай прэміі вырашыў не прысуджаць узнагароду за найлепшую кнігу.

Камедыйна драма рэжысёра Марыі Шалаевай «Сіндром жыцця», поўнасцю знятая на мабільны тэлефон, выйдзе ў анлайн-кінатэатры KION 18 красавіка да 85-годдзя актрысы Святланы Немалевай, якая выканала ў ёй галоўную ролю. «На жаль, гісторыя фільма рэалістычная: мая тэрапія доўгія гады жыла ў шчаслівым няведанні, але потым высветлілася, што ў мужа была другая сям'я. Марыі Шалаевай удалося перадаць сапраўдныя пачуцці, боль і пакуты. Глядач павінен убачыць перыпетыі, недагаворкі, разлады ў сям'і і перамярні, сваркі і жаданне быць побач адно з адным», — падзялялася актрыса. Ролі ў фільме таксама выканалі Марыя Сокава, Аляксандр Лавут, Таццяна Доглева і іншыя артысты.

Урачыстая цырымонія адкрыцця бюста савецкага касманаўта Юрыя Гагарына прайшла ў сталіцы Камбоджы. Як паведамае «ИТАР-ТАСС», работа скульптара Аляксея Лявонава, перададзеная ў дар гораду Пнаньпен фондам «Дыялог Культур — Адзіны Свет», устаноўлена на тэрыторыі Тэхналагічнага інстытута Камбоджы, пабудаванага і адкрытага пры падтрымцы Савецкага Саюза ў 1960-х. Бюст Гагарына ў Пнаньпен стаў ужо 60-м, які фонд «Дыялог культур — Адзіны Свет» перадаў у дар розным краінам свету.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Сакральнае і побытавае

Музей старажытнабеларускай культуры ў Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору НАН Беларусі з'яўляецца адным з самых адметных, мае ў сваіх фондах і за шклом выставачных вітрын унікальныя арэфакты, некаторыя з якіх захаваліся ў нашай краіне ў адзінаквых экзэмплярах.

Цяпер у музеі амаль завершана работа над новым вяршынтам экспазіцыі: ад часу стварэння ўстановы ў 1980-я да 2017 года тут не было рэканструкцыі, канцэпцыя захоўвалася тая ж. Але музей — злепак жыцця, чалавечых праблем і здабыткаў. З часу атрымання нашай краінай дзяржаўнасці паўстала неабходнасць адлюстравання ў экспазіцыі пэўныя моманты гісторыі. Структура музея на 80 працэнтаў ужо зацверджана. У планах — абсталюваць выставачную прастору з выкарыстаннем апошніх навукова-тэхнічных дасягненняў: шматлікіх банераў, медыя, дадатковай рэальнасці. Наведвальніка будучы сустрэчаць рухомыя выявы людзей з мінулых эпох...

Музей старажытнабеларускай культуры комплексны, гэта значыць, утрымлівае і прылады працы, і побытавыя рэчы, і прадметы культуры, і мастацкія шэдэўры. Помнікі археалогіі, сакральнае мастацтва, самыя поўныя ў краіне калекцыі беларускіх народных строяў, адметныя ўзоры дэкарацыйна-прыкладнога мастацтва, шкло, кераміка, тэкстыль: побытавы (ручнікі, поцілкі) і мастацкі (случкі паясы), абразы... Каб не спяшаючыся разглядаць усё і ўявіць, як нашы продкі працавалі з той ці іншай прыладай, мусіць, аднаго наведвання будзе мала...

Надмагілле Сянегаі.

Пачынаць агляда лепш са знаёмства з археалагічнай калекцыяй. Сярод старажытнабеларускай асабліва ўражваюць дзве вузкія доўгія лодкі — рыбацкія і, па ўсёй верагоднасці, гандлёва-ваенныя човен, у бартах якога зроблены адтуліны для вёслаў трох весляроў. Прыладу паднялі з дна Нёмана каля Навагрудка. На падобныя грузілі мноства тавараў і сплялілі да Чорнага мора. Каб не цягнуць баркі ўжо супраць цяжэння, іх прадавалі на дошкі ў якасці будаўнічых матэрыялаў. Датуюцца чоўны XII і XVI стагоддзямі.

Кожны з экспанатаў музейных калекцый унікальны. З надзвычай рэдкіх — мемарыяльная пластыка з магілы Льва Сянега. Асаблівым гонарам установы з'яўляецца калекцыя, якую складаюць каля ста поўных комплексаў народных строяў — сабраныя фактычна тое, што зафіксавана на дадзены момант этнографамі і мастацтвазнаўцамі як традыцыйнае. Тysячы прадметаў тэкстылю: поцілкі, ручнікі, дываны. Некаторыя з іх упрыгожваюць экспазіцыю — пасляваенныя лываныя на льяным палатне алейнай фарбай. Паходзяць у асноўным з Віцебшчыны. У фондах захоўваюцца і вырабленыя на Гомельшчыне, Брэстчыне. Сярод жывапісных дываноў ёсць створаны Язэпам Драздовічам.

Вабяць вока выцінанкі і традыцыйныя беларускія мужчынскія паясы — тканяны, плеченыя, вязаныя, — іх у музеі велізарная калекцыя; вясельныя жаночыя галаўныя

Фрагмент інтэр'ера палацавай залы. Барыс Лазука дэманструе посуду.

ўборы. Ручнікі, якія служылі ў якасці аздобы, дэкору, у абрадавых мэтах.

Шырока прадстаўлены і традыцыйныя прылады працы: восці, каганец, венцер для рыбнай лоўлі, паскавыя прылады для апрацоўкі глебы; ручныя інструменты для апрацоўкі дрэва, бязьме, вагі; сякеры, цыркулі; прадметы вырабы кавальскай культуры — выкананыя па-мастацку дзвярны замок, клямкі. Ёсць і тыя прадметы, значэнне і спосаб выкарыстання якіх складана зразумець гарадскому чалавеку: адметныя спецыяльныя дошчачкі з прымацаванымі ручкамі служылі для пакрыцця страхі саломай, каб яна класла роўнымі грабнямі. Керамічныя маленькія, як цацачныя, вырабы посуду былі шматфункцыянальнымі: з імі гулялі дзеці, а на кірмашах па іх прыкладах пакупнікі рабілі заказы да наступнага прыезду ганчара.

Асабліва рэч — цацкі-свістулькі з гліны, таксама шырока прадстаўлены ў вітрынах. Выявы іх нясуць штосяці добрае, пазітыўнае. А гук, як верылі нашы продкі, абараняе дзіця ад злых сіл.

Дарэчы, многія экспанаты былі сюды прывезены з беларускага музея, створанага ў пачатку XX стагоддзя Іванам і Антонам Луцкевічамі ў Вільні. Першы дырэктар Музея старабеларускай культуры мастацтвазнаўца Вольга Церашчатава дамовілася, каб у Мінск вярнуліся рэчы, сабраныя на беларускіх тэрыторыях. На адпаведных экспанатах наўмысна пакінуць літоўскія біркы.

Несумненная заслуга музейшчыкаў і ў тым, што паспелі заказаць у старых майстроў з розных рэгіёнаў характэрныя для іх мясцовасці керамічныя вырабы.

— Калі асартымент гэтага посуду сфарміраваўся яшчэ ў жалезным веку (глікі, званы, гладышы, спарышы, міскі), то характар аздобы паўсюль розны: вырабы чорна-глянцавыя, калінавыя, распісныя, з фляндройкай, — распавядаў падчас экскурсіі дырэктар музея Барыс Лазука. — Цяпер, калі дзесыці пажадаюць адрадыць як промысел выраб ганчарнага посуду, мы зможам паказаць, якой была кераміка ў іх рэгіёне.

Выклікаюць цікавасць і самаробныя музычныя інструменты для індывідуальнай і ансамблевай ігры: духавыя, мембранныя, струнныя, самагучныя, а таксама вырабы з саломы.

Наступныя дзве залы ўстановы прадстаўляюць аічынную арыстакратычную культуру XVIII стагоддзя. Разглядаючы выганчаны посуд

Фрагмент сялянскай хаты.

і прадметы інтэр'ера, якія спалучаюць практычнасць ва ўжытку і мастацкасць выканання, здзіўляешся: чаму ў свядомасці большасці замацаваўся стэрэатып, быццам беларусы — сялянская нацыя. Скульптуры вытворчасці мейсенскай мануфактуры, талерка з Італіі, кубак ручной работы з нямецкага шкла, бутэлькі і графінычкі, духмяніца — гэта тое, што мелі ў сваіх кватэрах заможныя гараджане. Дзверцы печы з класіцыстычнымі матывамі, камін з кафлі, вырабленай рукамі, мудрагелістыя люстэркі складанай работы і падсвечнікі, гадзіннікі з карцінкамі, якія рухаліся, жырандолі з мноствам упрыгожанняў, грамафоны з пласцінкамі, вытанчаныя мэбля — звычайныя для таго часу прадметы інтэр'ера. Многія з падобных рэчаў вырабляліся і на аічынных мануфактурах.

Шырока прадстаўлена ў музеі і духоўнае жыццё нашых продкаў. Па абразам і прадметах культуры можна прасачыць гісторыю Аічыны з усмі яе адметнасцямі.

Адзін з першых узораў беларускага ікананісцы і з найкаштоўнейшых экспанатаў — абраз Маці Божай Адзігітрыі Іерусалімскай, датаваны XVI стагоддзем. Са старажытных абразоў XVI стагоддзя — «Пакланенне вешчучоў». Па гэтых прадметах мастацтва можна ўбачыць нараджэнне мастацкага стылю з узорным фонам. Рэстаўратары зрабілі на абразам заўважы, расчысцілі некаторыя фрагменты, бо для навуковага музея (хаця і разлічанага на звычайнага наведніка) мае асаблівае значэнне паказанне паслядоўнасці таго, як ствараліся падобныя шэдэўры: з так званых насечак нараджаўся ўзорны фон, што складае важную рысу знешняга аблічча і змест абразоў беларускай школы.

Барочны абраз, што датуецца стагоддзем пазней — святая Параскева, — належаць да ліку жыццёвых. Вывучаючы яго змест, разумеш: быў большы і, хутчэй за ўсё, не ўлазіў у іканастас, таму часткова абрэзаны. Фон, як узорны дыван, пакрывае ўсю ікону. Адзін з абразоў, які знаходзіцца ў пацірпелым стане, — «Каранаванне Багародзіцы». У некаторых падобных выпадках рэстаўратары пакідаюць пашкоджаныя месцы, бо любое ўмяшальніцтва ў гістарычны арэфакт цягне за сабой стварэнне нечага новага. Для навукоўцаў жа, дый проста аматараў вучэння даўніны, важна мець гістарычны помнік ва ўсёй яго складанасці.

— Абразы — як людзі: нараджаюцца, жывуць, фарміруюцца, спасцігаюць пэўныя непрыемнасці свету, у тым ліку стаўленне да сябе і... часта гінуць ці захоўваюцца ў кепскім стане. А потым мы іх ратуем, — дзямліўся Барыс Лазука. — На іконах застаюцца адбіткі ўсяго часу...

Так, калі мянялася канфесійная сітуацыя і прыярытэты, скасоўвалі ўнііцтва, маёмасць уніяцкіх царкваў аддавалі каталікам альбо праваслаўным. З некаторымі выявамі, асабліва скульптурамі ўкрыжавання, узніклі пэўныя складанасці. Істотная розніца: у каталікоў гэтая Хрыстова пакута адлюстравана з трыма цвікамі, а ў праваслаўных — з чатырма.

— Бывала, даходзіла да анекдатычных сітуацый, калі новым гаспадарам даводзілася распілюваць скульптуры... Дый пры рэстаўрацыі абразоў часам высвятляюцца розныя планы ў адпаведнасці з новай канфесіяй, — распавядаў Б. Лазука.

З калекцыі народных строяў.

Гісторыя — як скарбонка... Чаго ў ёй толькі няма: веліч і трагедыі, узлёты і падзенні... Нельга вярнуцца ў мінулае і сёе-тое напавіць, але, як сказаў класік, трэба яго памятаць, каб наноў не перажываць калісьці прайдзеныя драмы... З верай, надзеяй, любоўю зберагаць тое, што было створана — чалавекам для чалавека: з верай, надзеяй, любоўю...

Яна БУДОВІЧ

Фота Кастуся ДРОБАВА

Зачараваная кнігай

Агульнавядома, што пра кожнага пісьменніка лепш за ўсё гавораць яго творы. Кнігі ж, выпушчаныя тым ці іншым выдавецтвам, шмат сведчаць і пра яго дырэктара. Аднак калі ў дзяржаўных імкненнях высока грываць планку, патрабавальна ставяцца да рукапісу, а калі ён ухвалены — да афармлення і паліграфічнага выканання, то недзяржаўныя выдавецкія структуры не заўсёды вызначаюцца гэтым. Ёсць сярод іх і такія, якія часам дазваляюць сабе паслабленне.

Падобнае часцей назіраецца тады, калі трапляецца асабліва настэрны аўтар. Такі, з дазволу сказаць, пісьменнік — няважна, той, які толькі прабіваецца ў літаратуру ці які ўжо мае ў сваім багажы пэўныя набыткі — ва ўсіх адносінах настэрны. Нярэдка яшчэ і прабіўны. Праўдамі ці няпраўдамі збірае неабходную суму грошай. Калі яшчэ і перакрывае выдаткі на падрыхтоўку рукапісу і выпуск яго ў свет, перад ім не кожны кіраўнік устаіць. Адчуўшы магчымасць палепшыць фінансавае становішча, ён нават перад недасканалым рукапісам запальвае зялёнае святло.

Ёсць, праўда, і такія недзяржаўныя выдавецтвы, якія па патрабавальнасці могуць даць фору і дзяржаўным. Пералічваць іх не стану, назаву толькі адно — «Чатыры чвэрці». Увагай прасы яно не пакрыўджана. Тым не менш не лішне яшчэ расказаць пра гэты калектыў і яго дырэктара. Падстава — выхад кнігі «Ліліяна Анцух: «Не лічыць крокі свае...»». Хоць наперадзе будзе і яшчэ адна магчымасць перагарнуць старонкі жыцця-быцця «Чатырох чвэрцяў». Аднак пра гэта згадаю напрыканцы артыкула. А цяпер, адштурхоўваючыся ад зместу названай кнігі, якая атрымалася свайго роду энцыклапедычным даведнікам пра гэтую выдавецкую структуру, расказаю, наколькі шмат зроблена «Чатырма чвэрцямі» і асабіста Ліліянай Фёдарунай на беларускай культурнай ніву.

Яна родам з вёскі Лошніца, гэта Барысаўскі раён. Але была зусім малой, калі сям'я паехала на цаліну, у Казахстан. У Беларусь вярнулася толькі праз 15 гадоў. Пасяліліся не ў Лошніца, а ў горадзе Жодзіна. З кнігавыданнем Ліліяна Анцух сваё жыццё звязала невыпадкова, бо рана палобіла літаратуру. Пэўны час працавала ў дзяржаўных установах, а калі пачалася так званая перабудова, атрымала запрашэнне ў буйную выдавецка-паліграфічную кампанію «Эрыдан».

Справы ў прыватных выдаўцоў тады не проста ладзіліся — грошы ракой цяклі. Працягваюць панаваць кніжны ажыятак. Многія чытачы аддавалі перавагу нізкапробнай літаратуры, фантастыцы. Попыт спрыяў выпуску яе ў вялікай колькасці. Не ва ўсіх «эрыданцаў» ляжала душа да такой кніжнай прадукцыі. Працівілася ёй і Ліліяна Анцух. Таму, калі Беларускі фонд культуры стварыў свой выдавецкі цэнтр «Менск», не задумваючыся, з «Эрыданам» развіталася.

Пасаду прапанавалі дырэктарскую. Гэта дазвала яе выпускаць тое, што ў самой вылікае цікавасць. Падумалі новыя выдаўцы, з чаго пачаць, і вырашылі, што «Менск» павінен выпускаць... «Мінск». Так называўся альбом пра нашу сталіцу, тэкст якога быў пададзены на чатырох мовах. Не столькі беларускім чытачам адрасаваны. У большай ступені замежным. Успрымаўся як бы візіткай не толькі самога Мінска, але і ўсёй Беларусі. Яго ў час камандзіровак у якасці падарунка бралі з сабой работнікі дыпламатычнай службы, многія дзеячы нацыянальнай

культуры. Наклад 200 тысяч асобнікаў разышоўся хутка.

«Менавіта такія кнігі, а не нейкі «шырспажыў» неабходна выдаваць» — падумалася Ліліяне Фёдарунай. Сярод тых, хто працаваў з ёю, хутка знайшліся аднадумцы. Аказаліся яны і ў асяродку некаторых яе знаёмых. Так і з'явілася задумка стварыць уласнае выдавецтва. Назвалі яго крыху нечакана — «Чатыры чвэрці».

Пяняцце «чатыры чвэрці» азначае поўную ноту. Падзел такта на чатыры часткі. Нешта цалкам дасканалая. Гэта добра адпавядала таму, чым збіраліся займацца Ліліяна Анцух і яе аднадумцы, — выпускаць нотна-музычную літаратуру, якой у той час не стала. Аднак паступова ўпэўніліся, што, хоць гэта і вельмі важна, нельга абмяжоўваць сябе толькі гэтым. Кола выдавецкіх інтарэсаў значна пашырылі, звёўшы іх да выпуску выданняў, якія ў той ці іншай ступені маюць дачыненне да нацыянальнай духоўнай культуры. На практыцы пачалі асвойваць кірунак, які не так даўно спрыяў поспеху выдавецкага цэнтра «Менск».

Толькі шляхам, пратораным іншымі выдаўцамі, не пайшлі, а сталі першапраходцамі. Можна было, канешне, выпускаць альбомы з рэпрадукцыямі твораў вядомых мастакоў у палешаным мастацкім афармленні і паліграфічным выкананні. Але гэтым займаліся і іншыя выдавецтвы. Знайшлі нішу, у якую іншыя не зазіралі.

Дагэтуль у Беларусі не выходзіла літаратура па праваслаўі. Не было і альбомаў са здымкамі рэлігійных святых. Сярод жа іх нямала храмаў, што з'яўляюцца выдатнымі помнікамі культурнай і гістарычнай спадчыны. Каму, як не ёй, якая належыць да тых, хто заўсёды жыве з Богам у душы (хросны бацька Ліліяны Фёдарунай — Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі, Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі Філарэт), было ўзяцца за такую важную справу. Ноша, безумоўна, нялёгка, але ці трэба баяцца цяжкасцей, калі збіраецца рабіць справу, самому Усявышнім угодную.

На прыёме ва Уладыкі падзялілася ідэяй выдаць серыю з 12 альбомаў «Наши духовные ценности». Задуму ён адобрыў і блаславіў калектыў на плённую працу. Ужо ў 1995 годзе з'явіліся першыя два — «Православные памятники» і «Православное зодчество Беларуси».

А пасля — кніга за кнігай. Знакавымі сталі «Мемуары Михаила Клеофаса Огинского» ў двух тамах, а таксама «Ген Огинского» і «Время и музыка Михаила Клеофаса Огинского», напісаныя яго нашчадкамі. Аўтар першай Іва Залускі, другой — Анджей Залускі. Выходзяць розныя серыі, сярод якіх — «Дзеці вайны», «Мая Радзіма», «Мінскія малодыя галасы», «Бібліятэка Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі»...

Пра ўсё гэта, як і, зразумела, пра шмат што іншае, можна даведацца з кнігі «Не лічыць крокі свае...» Задумана выдаць яе, як сведчыць Ліліяна Фёдаруна, прагучала ў 2003-м да 10-годдзя выдавецтва «Чатыры чвэрці»: «Тады кожны з прысутных атрымаў у падарунок невялічкую, падрыхтаваную менавіта да гэтага мерапрыемства, кнігу са шматгабарытнай назвай «О Вас, или Черновики будущей книги». У прадамовы я напісала, што «Черновики» абавязкова стане ґрунтоўнай кнігай».

Яна з'явілася ў серыі «Асоба і час». Дагэтуль у ёй былі прадстаўлены Анатоль Аўруцін, Міхась Пазнякоў, Аляксей Савіцкі, Уладзімір Гіналідаў і іншыя. І вось Ліліяна Анцух. Нечакана? Гледзячы для каго. Для тых, хто разумее набыткі «Чатырох чвэрцяў», не сумняваецца ў тым, што яна, як ніхто іншы, заслугоўвае да сябе такога стаўлення,

усё зразумела. Без яе нічога гэтага не было б. Для астатніх... Пра гэта таксама гаворыць: «Адразу хачу папярэдзіць скептыкаў: не шукайце тут піяру выдавецтва, а ў маіх словах — жаданні пабудаваць сабе «помнік пры жыцці» або пацешыць самалюбства. Мэта зусім іншая — падзяліцца пражытым

і перажытым за чвэрць стагоддзя з добразычлівым чытачом. І, канешне, згадаць, хоць і фрагментарна, тое, што прайшло і ніколі не паўтोरывацца».

Адкрываючы старонку за старонкай, перагортваеш біяграфію выдавецтва «Чатыры чвэрці». Дасягаецца гэта найперш, як і бывае ў падобных выданнях, дзякуючы разнастайным публікацыям у перыёдыцы, тэкстам выступленняў на розных мерапрыемствах, урыўкам з асобных кніг ці прадмоў да іх. Па колькасці публікацый рэкардсмены — «лімаўскія» супрацоўнікі. Толькі некалькі прозвішчаў. Называючы па чарзе, як яны прадстаўлены ў кнізе: Раіса Марчук, І. Купрэічык, Ю. Воўк, Жана Капуста... У «ЛіМе» друкавалася не адно выступленне і самой Ліліяны Фёдарунай, інтэрв'ю з ёю. З гэтымі тэкстамі таксама можна пазнаёміцца.

У кнізе ўвогуле нямала яе матэрыялаў: успаміны аб пражытым, пачынаючы са згадак аб маленстве; уражанні ад сустрэч са знакамітымі людзьмі, чые творы выходзілі ў выдавецтве, меркаванні аб іх творчасці.

А не адзін дзясятка здымкаў — не проста ілюстрацыі да тэксту, а, па сутнасці, кніга ў кнізе. Раздзел жа «З асабістага альбома» — тое, што ў асобных выпадках знаходзіцца «за кадрам», але яно ўзбуіўне партрэт таго, што многія дастрагнуў у сваім жыцці, пры гэтым не растраціўшы сваіх найлепшых чалавечых якасцей.

Цяпер жа пра абяцаную чытачу лямбду адну нагоду. Якая яна, пасля прачытання гэтага аповеду пра выдавецтва «Чатыры чвэрці» і яго дырэктара згадацца няцяжка. Хоць да месца невялікае, але істотнае ўдакладненне. Дырэктарам, галоўным рэдактарам Ліліяна Фёдаруна з'яўляецца паводле свайго службовага становішча. У сапраўднасці... Так і хочацца сказаць «генератар новых ідэй». І гэта будзе правільна. Толькі апошнім часам такое параўнанне гучыць настолькі часта, што сваёй правільнасцю адштурхоўвае ад сябе. Праўдзівей гаварыць пра Ліліяну Анцух як пра тую, хто настойліва і паслядоўна гадуе нацыянальную ідэю на ніву духоўнасці, спрыяе яе росквіту праз літаратуру, мастацтва, ужо без малаго...

У наступным годзе «Чатыром чвэрцям» спаўняецца 30 гадоў. Несумненна, з'явіцца магчымасць зноў згадаць і пра само выдавецтва, і пра новыя кнігі, што выйшлі. Расказаць і пра чарговыя творчыя задумкі. Хоць наконт планаў у выдавецкай справе сёння няпроста.

Толькі калі «не лічыць крокі свае...» і не спыняць хаду, то магчымасці, сілы абавязкова знойдуцца. Інакш выдавецтву «Чатыры чвэрці» нельга, бо яна павінна квітнець.

Упэўненасці надае тое, што своеасабым сімвалам яго з'яўляецца кветка лілея. Не звычайная, жыццё на Зямлі якой даў сам Усявышні, а такая, што квітнее штогод. Гэты сімвал афіцыйна не зарэгістраваны толькі з-за сціпласці той, якая і стварыла гэтае царства кнігі. Хай сабе і не такое вялікае па памерах, але багатае сваімі цікавымі насельнікамі. Прабачце, кнігамі.

Толькі чаму менавіта лілея? Ёсць жа нямала і іншых кветак, якія так радуюць вока. А рэч у тым, што лілея — як бы і сімвал Ліліяны Фёдарунай, якая бачыць сваё прызначэнне ў выданні кніг, так неабходным чытачу. З латыні Ліліяна і перакладаецца як белая кветка. А на старажытнагальскай мове «лі-ле» азначае «чудоўна і шанаваны». Бываюць ліліі і не белага колеру. Сустракаюцца і ружовага. Ёсць нават і жаўтаватыя, але белы ўсё ж пераважае. Азначае сабой першасную чысціню. Гэта тое, што трапіла пад пяняцце «неруш». Не лішне нагадаць, што пра лілею існуе цікавае павер'е. Паводле яго, разам з белай лілей нараджаецца Эльф. Гэтая містычная істота, як сведчыць германа-скандынаўскі і кельцкі фальклор, жыве ў ёй. Днём ён спіць у кубачку лілеі. Калі ж надыходзіць ноч, прачынаецца, і тады лілея пшчотна пазвоньвае.

У кабінце Ліліяны Анцух вісіць карціна мастака Леаніда Дударэнкі, на якой квітнеючыя лілеі выглядаюць жывымі. Глядзіць на іх — і настрой яшчэ больш узнімаецца. А кепскім ён у кожнага, хто хоць толькі аднойчы завітаў сюды, не бывае. Атмасфера шчырая, зацікаўленая. Такая, якая і павінна быць у... храме кнігі. Не так і істотна, якога ён памеру. Нават кабінет можна ўспрымаць невялікім храмам, калі ў ім паўнапраўным гаспадаром адчувае сябе яе вялікасць КНІГА.

Падумалі новыя выдаўцы, з чаго пачаць, і вырашылі, што «Менск» павінен выпускаць... «Мінск». Так называўся альбом пра нашу сталіцу, тэкст якога быў пададзены на чатырох мовах. Не столькі беларускім чытачам адрасаваны. У большай ступені замежным. Успрымаўся як бы візіткай не толькі самога Мінска, але і ўсёй Беларусі. Яго ў час камандзіровак у якасці падарунка бралі з сабой работнікі дыпламатычнай службы, многія дзеячы нацыянальнай культуры. Наклад 200 тысяч асобнікаў разышоўся хутка.

Гэтая ж — «Ліліяна Анцух: «Не лічыць крокі свае...» — таксама ўпэўнівае, што выдавецтва «Чатыры чвэрці» — свайго роду храм. Можна ўявіць, колькі «наведвальнікаў» зайшло ў яго і па-ранейшаму заходзіць, калі за гадзі дзейнасці ў выдавецтве выйшла каля адной тысячы кніг агульным накладам блізу 500 тысяч асобнікаў. Пры гэтым многія з іх сталі знакавымі ў беларускім кнігавыданні. Яны — важкі ўнёсак у адраджэнне нацыянальнай духоўнай культуры. Неаднаразова адзначаліся на конкурсе «Мастацтва кнігі». Змяняліся і тое, што Ліліяна Фёдаруна ў 1996-м уганаравана званнем «Чалавек года» ў намінацыі «Духоўнае адраджэнне».

Аляксей ВІШНЕЎСКІ

Пра горад. І не толькі

Пра беларускую літаратуру кажучы, што яна ў асноўным вясковая. І гэта, бадай, слушна: калі ўзяць дзесяць любых твораў, то дзевяць з іх, пэўна, будуць пра вёску. Пра жыццё ў горадзе кнігі (прозы, паэзіі) вельмі і вельмі мала.

Вось чаму, убачыўшы на старонках часопіса «Малодосць» апавесць Навума Гальпяровіча пад назваю «Горад», я шчыра ёю зацікавіўся. Пра што ж апавадае нам аўтар у згаданым творы?

Ну, вядома ж, найперш пра горад. Пра родны Полацк — калыску свайго дзяцінства і юнацтва. Але ў Гальпяровіча горад свой ці, дакладней кажучы, своеасаблівы. Убачаны вачыма падлетка. А таму апаэтызаваны, загадкавы, таямнічы, незвычайна прыцягальны. «Я ішоў, глядзеў па баках, удыхаў водар горада. Ні пра Чырвоны мост, ні пра вал Івана Грознага я яшчэ нічога не ведаў, але горад дыхаў, вабіў мяне гэтым сваім дыханнем і здаваўся нейкай цёплай жывой істотай... Мне падаваўся пах свежага асфальта, шоргат шын па маставой, роўныя рады каштанна на шырокай вуліцы, ціхая набярэжная над Дзвіной, заход сонца над вежамі Сафійкі».

Аўтар прызнаецца, што з гадамі яго ўсё больш вабілі іншыя гарады. Родны Полацк стаў здавацца нецікавым, дробным, правінцыйным. Зрэшты, у тыя гады ён такім і быў. Пра яго буйную славу ў горадзе не нагадвала амаль нічога. Гэта потым патроху аднаўляліся помнікі даўніны, з'явіліся першыя экскурсантаў, а тады і Сафійка, і Багаўлёнка, і Мікалаеўскі сабор стаялі напярэдняму аб'ектам і закінутыя. А ў былой Брацкай школе, дзе цяпер комплекс устаноў гісторыка-культурнага запаведніка, былі камунальныя кватэры.

Учэпістая дзіцячая памяць захавала многія іншыя каштоўныя дэталі тагачаснага Полацка. У горадзе была самая шырокая вуліца са скверам, які аддзяляў адну яе частку ад другой, па якой штовечар шпацыравалі палачане: пажылыя і моладзь, кампаніямі, парамі, пачынаючы ад плошчы Свабоды да прыбярэжнага парку ад пачынку з танцпляцоўкай.

Гэта быў своеасаблівы полацкі Брадвей. На Брадвей можна было даведацца апошнія навіны. Тут адразу становілася вядомым, хто куды паступіў вучыцца, хто з кім сябраваў, хто з кім пабіўся.

Дарэчы, гэтая вуліца спрадвечу была галоўнай у горадзе. А сённяшні праспект узнік на месцы дзвюх гістарычных вуліц — Віцебскай і Верхне-Пакроўскай. А на месцы, дзе цяпер стаіць помнік Скарыну, будынак

гасцініцы, былі гандлёвыя рады. Аўтар успамінае, як яны з тагам хадзілі сюды-небудзь купляць. У адной з крам яму запомніўся вялікі акварыум з жывымі ракамі. Гэта цяпер ракі — далікатэс, а тады ў блізкіх рэках і азёрах у чыстай вадзе іх вадзілася шмат, і мясцовыя мужыкі ўжывалі іх як закуску да піва.

Паралельна з Брадвеем унізе, каля Дзвіны, была, бадай, самая старая вуліца горада. У часы дзяцінства аўтара яна наліла імя Леніна. Цяпер ёй вернута даўнейшая назва — Ніжне-Пакроўская. Яна вяла ад чыгуначнага моста да Сафійскага сабора. Тут стаяў шэраг драўляных пабудов, пераважна падобных на асабнякі (бо, відаць, у іх некалі жылі купцы і заможныя гараджане), а таксама некалькі невялікіх камяніц. Тут жа месцілася Богаўлёнска сабор, была Брацкая школа, прыгожы, з чырвонай цэглы будынак — была лютэранская кірха, у якой быў кразнаўчы музей.

«Наз туды, — зазначае Гальпяровіч, — першы раз прывялі, калі я вучыўся ў другім класе. З таго наведвання запомнілася велзарнае чучала сама, якога некалі звалі ў Палаце. Не верылася, што вузкая, не вельмі глыбокая вільвая рачула была прыстанішчам такой магутнай рыбіны. Але экскурсавод казала, што і Палата была больш шырокай і глыбокай...»

А якія цікавыя, каларытныя шпрыхі знаходзіць аўтар у абмалёўцы яшчэ аднаго старажытнага горада — Гродна, куды ў дзяцінстве ён прыязджаў пагасцяваць да цёткі Веры.

«Цётхна жыла на самым рагу вуліц Савецкай і Ажэшкі. З чацвёртага паверха было відаць, які хоцьдзіць па вуліцах мінакі, як праяздаюць рэдка машыны і запражаныя коньмі гаспадарчыя вазкі на гумовым хаду... Вулкі горада вузкія, брукаваныя, прыцягвалі сваёй рамантычнай казанасцю...»

Але апавесць Навума Гальпяровіча не толькі пра горад, але і пра яго насельнікаў. У тым жа Гродне, па сведчанні аўтара, былі сябры ў двары, з якімі ён ганяў у футбол, тут слухаў кружэлкі з Чэславам Неменам «і бітламі», любавалася веліччай Каложай. Сябры ж расказалі яму, што Чэслаў Немен, аказваецца, наш зямляк і нават вучыўся ў Гродзенскай музычнай вучэльні. А яшчэ мясцовымі зоркамі былі футбалісты Іван Ляцяга і брамнік Прохараў.

А вось пра тое, што ў гэты час у горадзе жылі Васіль Быкаў і Аляксей Карпюк, прызнаецца аўтар, «я, безумоўна, не ведаў, ды і хто мне мог пра гэта расказаць, але пазней, чытаючы Карпюкову «Дануту», я нібы вяртаўся на берагі Нёмана і цешыўся ўдзячнай памяццю».

Добрым словам згадвае Навум Гальпяровіч свайго школьнага настаўніка Анатоля Сцяпанавіча Камянкава, ад якога ўпершыню пачуў тое, што на доўгія гады запланіла душу і стала асновай далейшага жыцця і дзейнасці. Гэта былі полацкія легенды і паданні, праз якія адкрываліся многія таямніцы яго роднага Полацка. «Так мой горад, — піша аўтар, — усё больш набываў для мяне нейкае сакральнае значэнне і рабіўся прадметам маіх захапленняў».

І яшчэ хочацца адзначыць адну каштоўную якасць апавесці Гальпяровіча, што яна бачна, нямушана вяртае нас у далёкія пяцідзясятны-шасцідзясятныя гады мінулага стагоддзя, узнёўляе такія дэталі і асаблівасці нашага побыту, пра якія цяперашняе пакаленне практычна не ведае. Вось хоць бы тое.

«У гады майго дзяцінства, — сведчыць аўтар, — ніякага манастыра там не было (гаворка пра Спаса-Еўфрасінеўскі манастыр). У завулку яшчэ можна было ўбачыць манахаша, якія не паехалі разам з усімі, калі манастыр ліквідавалі... А каля царквы Спаса проста на зямлі сядзелі паломнікі. Пазней мы даведаліся, што яны прыйшлі і прыехалі сюды ў дзень памяці Еўфрасіні Полацкай. Гэта былі ў асноўным старыя людзі, небагата апрачнутыя, з катомкамі і валізкамі...»

Атэістычная прапаганда ў тыя гады вяла бязлітасную барацьбу з так званым «цёмрашальствам». На ўсе святы на тэрыторыі былога манастыра дзяжурыў камсамольскі патруль. Асабліва пільна ён углядаўся ў тых, хто прыходзіў сюды ў велікодную ноч. «Гэта надавала нам пэўнага драйву, — зазначае Гальпяровіч, — і мы прызначалі спатканні менавіта там. Адночы нас «засеклі», бо мы нават зайшлі ў царкву, назаўтра былі размова і «сяброўскае ўшчучванне».

Усё гэта старонкі нашай гісторыі. І добра, што часопіс «Малодосць» у Год гістарычнай памяці не забывае іх раскрываць сваім юным чытачам. У тым ліку і праз цікавую, змястоўную апавесць Навума Гальпяровіча «Горад».

Зіновій ПРЫГОДЗІЧ

Аз, букі, ведзі...

У выдавецтве «Чатыры чвэрці» пабачыла свет кніга Эльвіры Вашкевіч «Урокі славеснасці». Многае з напісанага Эльвірай Віктараўнай, якая заўчасна пайшла з жыцця, засталася нявыдадзеным. Аднак пакінутыя ёй рукапісы працягваюць ператварацца ў цудоўныя кнігі.

«Урокі славеснасці» адрозніваюцца ад іншых, напісаных гэтым аўтарам, твораў. Ранейшыя ў большасці належаць да дзіцячай літаратуры і жанру фэнтэзі. Апавесць «Урокі славеснасці» ўяўляе сабой гістарычную рэтраспектыву, дзе на першы план выводзяцца такія чалавечыя якасці, як мужнасць, бяспрашнасць, справядлівасць, вартасць, годнасць, адданасць абавязку перад сабой і краінай.

Пачынаецца апавед урокам у школе, дзе настаўнік Андрэй Аляксеевіч вучыць дзяцей грамаце. Аз, букі, ведзі... На літары «букі» адзін з хлопчыкаў Васька Шчыглю выкрыкнуў: «Барадзіно! Таксама букі!» — Васька... — мігнуў нават ад нечаканасці Андрэй Аляксеевіч. Таго, у гусарскім мундзіры, таксама Васькам звалі. Толькі прозвішча зараз не згадаць. Усё ж столькі гадоў прайшло. Але ў дзяцінстве, напэўна, такім жа быў, як вось гэты, руды... — Шчыглю, значыць, птушка вольная, — усміхнуўся настаўнік, а перад вачыма яго ўжо білі капытамі коні, і руды гусар Васька, хапляючы павяды шырокай далонню, смяяўся зарэзліва, закідаючы кучаравую галаву». Карціны перажытага, змяняючы адна адну, паплылі перад вачыма Андрэя Аляксеевіча.

Падзеі апавесці разгортваюцца ў 1812 годзе. Настаўнік і ёсць той самы 17-гадовы граф Андрэй Глінскі, які падчас вайны здзяйсняе подзвігі. Пачынаецца сюжэтная лінія апаведу з пагулянкі, дзе сабраліся гусары, графы, ротмістры з усімі належнымі атрыбутамі: танцамі, паненкамі, віном і ваеннымі размовамі. Дастаткова класічны пачатак. Далей — выбух, стрэлы — і дзеянне пераключае ў бітву з французамі. Бой скончыўся трагічна — загінуў увесь эскадрон рускіх гусараў. Застаўся жывы толькі Андрэй Глінскі.

У главе «Свінцовыя дажджы» Эльвіра Вашкевіч апісала ўвесь жах вайны: мезаніна з крыві, броду і мноства целаў. Змяшаліся вытрыбушаныя вантробы людзей і коней, сваіх і чужых. Цяпер ужо не разабраць, дзе той, з кім ты нядаўна паднімаў келіх віна, і дзе той, хто імкнуўся ўсадзіць табе кулю ў грудзі. На фоне смерці толькі агаліліся чалавечыя якасці. Мужнасць, нявынісць і прага помсты за таварышаў Глінскага, які тварам утыкаецца ў распораты жывот кая, каб прыкінуцца мёртвым.

Хцівасць, бесчалавечнасць француза, які адразае палец загінулага, каб забраць залаты пярсцёнак.

Сюжэтная лінія адводзіць чытача ў дзяцінства Андрэя, каб было зразумела, што, нягледзячы на ​​недзіцячыя выпрабаванні, з хлопчыка ўсё ж атрымаўся добры, дастойны чалавек. Перад смерцю з'езд, які ніколі не прымаў хлопчыка, наказваў: «Спадчына што? Глуштва ўсё гэта. Калі розум ёсць, дык праб'ешся. А калі няма, дык ніякая спадчына табе не ў дапамогу будзе. А так — благаслаўляю. На подзвіг...» Ці здзейсніў подзвіг Андрэй Глінскі і што ўвогуле можна назваць подзвігам, чытач павінен вырашыць для сябе сам.

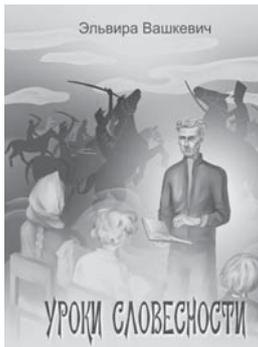
Акрамя галоўнага героя ў апавесці ёсць персанажы, якіх таксама можна назваць героямі. Напрыклад, Мар'ячка — дзяўчына, птушніца з панскага двара. На яе вачах французы забілі пана, якога яна моцна, па-чалавечы, любіла і была яму адданай. З гэтага моманту падзялілася ў Мар'ячкі нявынісць і прага адпомсціць падлогам. «— У двары кінулі... А самі на яго пасцелі спяць... На пярэньках пуховых... — Яшчэ раз шагнула Мар'ячка і раптам устала рашуча. Нейкая цёмная думка загарэлася ў яе вачах, і крывавага ўсмешка з'явілася на збылым твары. — Выспіцеся, вы ў мяне выпіцеся... Я вам пасцелю нагрэю...» Дзяўчына падпаліла дом, дзе спалі французы, а ўнтара, што забіў пана, уласнымі рукамі задушыла. Адчайна абараняючы тое, што так свята і дорага, Мар'ячка падпісала сабе смяротны прысуд — разам з панам іх павесілі каля двара. Дзяўчына ў белай сарочцы на шыбеніцы — сімвал смеласці, справядлівасці, а таму нязломнасці.

«Урокі славеснасці» — твор пра чалавека на вайне. Хтосьці праходзіць усе выпрабаванні, стварае сялянскі атрад і змагаецца з ворагам, прымяняючы хітрасць (жк, напрыклад, сяляне абмазалі мукой, каб быць падобнымі на прывідаў), разважлівасць, знаходлівасць, рашучасць. А хтосьці прагне багачыні, золата і праз сваю сквапнасць тоне ў балоце. Ліліяна Анух у прадмове да кнігі слухна адзначыла: «Праз лёс свайго героя Эльвіра Вашкевіч імкнецца данесці прастыя ісціны».

Бо, па вялікім рахунку, у чалавечым жыцці галоўнае — гэта выбар учынку — слованці дзеяннем, і не па сітуацыі, а па тым, што значна важней, па яе маральных вызначальніках: сумленне, дабрныя, спауванне».

1825 год. На Сенацкай плошчы ў Пецярбургу сярод дэкабрыстаў палкоўніка Глінскага няма. Ён падаў рапарт аб адстаўцы, зрабіўшы свой чарговы выбар у жыцці. Кальцавая кампазіцыя апавесці прыводзіць чытача ізноў на ўрок, дзе Андрэй Аляксеевіч дзеліцца з вучнямі гісторыямі мужнасці, гераізму і нязломнасці.

Дзіяна КАЗІМІРЧЫК

Чым багата гэтая хата

Алена Масла — адна з найбольш вядомых сучасных беларускіх пісьменніц, што казка — «гэта ж самы рэальны літаратурны жанр. Як вядома, спачатку было слова. Задумаў чалавек узняцца ў неба, пакарыць сваё перамяшчэнне — з'явіліся казачныя дыван-самалёт і боты-скараходы, а потым ужо людзі пачалі рэалізоўваць гэтыя ідэі. Так што казка кроцьчы наперадзе і вызначае вектар далейшага развіцця тэхнічнай думкі чалавецтва...» Магчыма, у нечым і прамерна тэарэтычна заўважана, але і дарослы чытач, ні пра які «вектар» не задумваючыся, з задавальненнем знаёміцца з гісторыямі, пададзенымі ёю. А што ўжо казаць пра дзяцей. Тых з іх, якія кнігу любяць, ад яе твораў не адарваць. А хто грапіў у палон камп'ютара ці прывязаны да экрана смартфона, усё адно знойдзе час, каб пазнаёміцца з гісторыямі, якія апавядае пісьменніца.

Пераболшываю? Нікольні. Дастаткова некалькі прыкладаў, каб упэўніцца, што напісанае Аленай Сцяпанавой запатрабавана. Кніга «Таямніца закінутай хаты», што пабачыла свет у 2005 годзе, не толькі хутка разышлася. На яе звярнулі ўвагу і кінамаграфісты. На кінастудыі «Беларусьфільм» быў створаны мультыплікацыйны фільм «Лагодны воўк», у аснову якога пакладзена аднайменная казка. Гэтая стужка стала лаўрэатам Міжнароднага кінафестывалю «Ліспапад-2018». А згаданая кніга ўключана ў вучэбную праграму прапрадмеце «Беларуская літаратура» для 5 класа ў якасці дадатковага чытання. Нядаўна ж Выдавецкі дом «Звязда», прымаючы пад увагу, што цікаваць да «Таямніцы закінутай хаты» не меншае, перавыдаў яе.

Чым не нагода перагарнуць старонкі, каб яшчэ раз упэўніцца, наколькі прывабны жанр казка, напісаная таленавіта. Ды з такімі сюжэтамі, што народжаны аўтарскай фантазіяй. Калі ж і сустракаюцца сюжэтныя хады ў нечым і знаёмыя, то абавязкова з уласнай інтэрпрэтацыяй. Гэта таксама, без сумнення, аўтарская казка. Бываюць і такія выпадкі, што сведчыць твор, якім кніга адкрываецца — «Украдзеная казка». Заадно з яе юныя чытачы (найперш дзеці сярэдня школьнага ўзросту) даведаюцца, як казкі нараджаюцца.

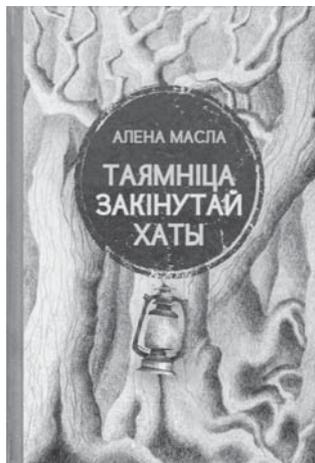
«Казкі ж, — апавядае Алена Масла ў гэтым творы, — па ўсім свеце рассяпаныя, у кожнай дробязі схаваныя. Іх толькі разгледзець трэба. І пацуюць. Для добрага казачніка гэта работа звычайная. Не сказаць каб лёгкая. Ого, як старацца трэба, каб сапраўдную казку сустрэць! Найперш — ніколі не гаравач, што памалу расцеш, як, бывае, дружа, і ты гаруеш. Казкі найбольш дзіцяці любяць. І дарослых, якія не баяцца дзеціў заставаліца, светам любавачца, быццам толькі-толькі нарадзіліся. Вось да іх і трапляюць самыя лепшыя казкі. Нават дадумваць нічога не трэба. Махнуў чароўнай чарацінкай — і знойдзена казка сама па сабе ў кніжку запісваецца».

З такім апавядальнікам — шчырым, лагодным, таварыскім, даверлівым — і знаёміцца. Казкі самі да яго прасіліся. Яго ж прыяцель таксама іх збіраў, але быў зайздросны. Калі гэты казачнік адлучыўся, украў знойдзены ім твор. Пасля гэтага казкі абміналі абодвух, бо «не любяць ні сквапных, ні нядбайных». Раіць Алена Масла тым, хто кнігу разгорне: «Калі марыш сустрэць у жыцці сапраўдную казку, помні пра гэта і ты, дружа».

Сапраўдныя казкі яна і прапануе чытаць. А гэта — не толькі такія, у якіх шмат неверагоднага, дзіўнага, а сярод персанажаў і такія, якія ў звычайным жыцці не напаткаеш. Можна ўзнаўляцца і блізкае да паўсядзённасці, але з варыянтамі, якія ў рэальнасці не бываюць. Апошнія характэрны і для некаторых твораў, што ўвайшлі ў кнігу «Таямніца закінутай хаты».

Уявіць хоць бы «Лагоднага ваўка», гадоўны персанаж якога атрымаў такі шырокі рэзананс. Чаго толькі варты гэты эпизод! Згадалады воўк выкраў з хлява баранчыка. Аднак, прывалокшы яго да

сябе, забыўся, што ў самога кішкі даўно марш іграюць, пашкадаваў сваю здабычу. Сена прынёс, каб накарыць яго. Да ўсяго «чымбалы дастаў ды як ударыць па струнах! Такое пачалося, што воўк і на голад забыўся. Цешыцца з баранчыка — на душы ружы цвітуць».

У казцы ж «Музыка крышталёнага саду» столькі пазытывнасці, якую напаткаеш і не ў кожным вершы пра каханне. Сітуацыя таксама неардынарная. Клёнік, які рос непдалёку ад Вішанькі, нечакана ўпэўніўся, што дрэўца, прыгажэйшага за яе, няма на ўсім свеце. І закахаўся ў яе. Паклікаў Ветра, каб перадаць ліст, дзе прызнаваўся Вішаньцы ў сваіх пацунях. Урадавалася яна, узаемнасцю адказала. Хоць і восень ужо прыйшла, ад радасці зацвіла. Потым усё было, як і ў людзей: сваты — пліскі, вяселле, перад якім «вечер падняўся высокая-высока і ўласнаручна вымыў неба, з якога пазірала на зямлю скупое на цяпло восеньскае сонейка».

Кожны твор, несумненна, не пакіне чытача абыякавым. Алена Масла піша так, нібы пастаянна бачыць перад сабой таго, каму тая ці іншая казка адрасуецца. Адсюль даверлівасць інтанацый, нязмушанасць апаведу, пльнь якога нагадвае спавядальнасць. Творы «Дрэва, якое расказвала казкі», «Ганарлівыя ружы», «Воблачка», «Пых і Пух» — той чароўны свет, што дазваляе параўнаць яго з рэальнасцю. Розныя пацунці ахінуць чытача. Часам радасныя, у іншых выпадках — роздумныя. Аднак усё гэта жыццё. Хай сабе і ў казачным варыянце.

А казка, якая дала кнізе назву, далучае дзяцей да беларускай міфалогіі. Як і «Нядбайная гаспадыня». Але першая з іх значна выйграе ў параўнанні, бо ў ёй надта запамінальныя атрымаўся хатнік. Герой твора гарадскі хлапчук Змітрок, які ўлетку адпачывае ў вёсцы, пра «хатнікаў толькі ў кніжках чытаў і лічыў іх прыдумкай». І раптам такая неспадзванка. Ён змог з хатнікам нават паразмаўляць. І не дзе-небудзь, а каля хаты, у якой даўно ніхто не жыве. Як высветлілася, хатнік падобны на звычайнага дзядка. Гэтакі ж мудры і шмат чаго ведае. І нямала расказвае таго, чаго і ў кніжках няма.

Размова з хатнікам для Змітрака стала сапраўдным жыццёвым ўрокам. Тымі, веды аб якіх у школе не атрымаеш, бо настаўнікі і самі ў пераважнай большасці гарадскія. А тут той, хто з вёскай ніколі не развітваўся. І рабіць гэта не збіраецца. «Маладзенькі ты яшчэ, — кажа хатнік Змітраку, — усё жыццё наперадзе. Запомніш маю навуку — не будзеш бедаваць. Я буду чакаць твайго прыезду. Пажывеш — пабачыш: нідзе вы ад вёскі не дзенцеся, будзеце тут некалі ад гарадскіх стрэсаў ратавацца». Прамоўлена проста, але так праўдзіва, што прымушае задумацца.

Завяршае кніжку казка «Пакінутае дзіця», якая ўспрымаецца крыху адасоблена ад іншых твораў. У ёй закрэпаецца тэма, падыход да якой па сёння далёка не адназначны. Гаворка аб тым, як даходлівай мовай патлумачыць дзецям іх з'яўленне на свет. Апошнім часам, як вядома, меркаванні наконт гэтага рэзка палярныя. Па-ранейшаму нямала тых, хто ўпэўнены, што не трэба адпрэчваць тое, што казалі ў маленстве нам, нашым бацькам. Не абыходзіцца, аднак, і без крайнасці. Паводле яе, ніякіх сакрэтаў не трэба, што ёсць — тое ёсць. Алена Масла ў гэтым няпростым пытанні знайшла сваё выйсце. Бадай, адзіна прымальнае ў дадзеным выпадку.

Паколькі «Пакінутае дзіця» — не проста казка, а сучасная, то дзеянне ў ёй прывязана да сённяшніх рэалій. У самым пачатку знойдзены ўдалы падыход — доказ ад процілеглага:

«Як ілгучы маленькім дзецям, калі кажуць, што іх скінулі ў калыску буслы. Або што іх знайшлі ў капусце».

Дзіця — не прастазелле, каб расці сярод каноу на гудках.

І не жабка, каб яго ў дзюбе насіў бусел». Сярод дарослых, якія працягаюць падобнае сцвярджэнне, абавязкова знойдзецца тья, хто рашуча запярочыць: «Гэта ж антыпедагагічна. Падрывае аўтарытэт бацькоў, настаўнікаў! Атрымліваецца, што яны дзецям хлусяць». Дарэчы, з-за падобных «цнатліўцаў» пры першай публікацыі гэтай казкі Алене Сцяпанавой давялося ўносіць пэўныя карэкціроўкі. Таму ў гэтым выданні «Таямніца закінутай хаты» твор друкуецца ў аўтарскай рэдакцыі.

У Алены Маслы — свая педагогіка. Зыходзячы з яе, гэтае далікатнае пытанне не так і складана вырашыць, калі спалучыць элементы казачнасці з тым, што выглядае праўдападобна. Пры гэтым адразу адмовіўшыся ад традыцыйных буслоў і капусты. Яна катэгарычна заяўляе чытачу: «Ведай, мой дарагі: усё зусім інакш. У чароўна прыгожай нябеснай краіне жывуць дзеці, пакуль не пакліча іх на Зямлю каханне мамы і таты».

Гэтая чароўная краіна, пераконвае пісьменніца, «недзе высока-высока над аблокамі раскінулася». Называецца яна «сонечная Даліна Шчасця». У ёй і жывуць маленькія дзеткі, чакаючы сустрэчы з Зямлёй. Не проста бавяць час, нічым, апроч гульніў, не займаючыся. Анёлы, аплякуючыся імі, іх «навуваюць розным рамяствам і дабро» і нясуць на Зямлю. Пасля гэтага пералёту «меншым за зернетка становіцца дзіця». Яго «анёл аддае тату, а ён перадае яго маме. І ўжо ва ўлонні маці зернетка расце і пачынае выглядаць як усё немаўляцік».

З кожнага выгледуецца чалавек, задаткі якому заклалі анёлы. Астатняе залежыць ад дарослых. Найперш ад мамы і таты. Толькі ў жыцці часам надараецца і такое, калі ставіцца крыж на добрых памкненнях анёлаў. На жаль, так здарылася і з золатаваласай дзясцінчай, якую «ў Шчаслівай Даліне вучылі іграць на жалейцы».

Гісторыя яе бы казка ў казцы. Толькі ўжо не шчасцем напоўнена. Шчаслівай

яна была да той часіны, пакуль у сям'і панавалі лад і згода. Калі яны зніклі, дзясцінча стала нікому не патрэбнай. Скончылася ўсё дзіцячым прытулкам! Чужой заставалася і ў багатай сям'і, якая ўдачарыла яе. Там былі іншыя каштоўнасці, сярод якіх не заставалася месца жалейцы, на якой так цудоўна іграла гэтая дзясцінча. Адзінае, што заставалася ёй, — сумаваць па некалі пакінутай Даліне Шчасця. Пашкадаваў яе Месяц, які на сваім ражку і адправіў туды, дзе яна некалі жыла.

Ці не ў кожным творы для дзяцей абавязкова прысутнічаюць пэўныя дыдактычныя моманты. Іншая рэч — якія пададзены. Важна, каб не адштурхвалі юнага чытача ад сябе, а прымушалі задумацца над сказаным, вынесці для сябе тья ўрокі, якія потым могуць спатрэбіцца. Гэта, безумоўна, залежыць ад таго, у якой ступені пісьменнік валодае талентам псіхолога. Не толькі таты, калі пранікае ў характары персанажаў і ўнікае ў сутнасць з'яў, падзей, пра якія апавядае. Таксама і ад здатнасці падаць важныя ісціны так, каб яны ўспрымаліся як парадзі дарослага чалавека, якім дывараш. Часам хочаш параіцца з ім. Алена Масла такімі якасцямі валодае. І гэта асабліва адчувальна ў казцы «Пакінутае дзіця».

Золатавалася дзясцінча, вярнуўшыся ў Даліну Шчасця, зноў чакае сустрэчы з Зямлёй. Таго моманту, калі Анёл аддаць яе, ператвораную ў малюсенькае зернетка, будучаму тату. А пасля і адбудзецца тое, што было з ёй пасля першага наведвання Зямлі. Яно, як бачым, у будучыні мала прынесла ёй радасці. Хацелася б, каб гэтае стала іншым. Таму і звяртаецца Алена Масла да таго, хто пазнаёміцца з гэтай казкай: «Ты ж некалі вырасцеш, станеш дарослым. І ў тваё жыццё і жыццё чалавека, абранага табой, пастукаецца адпраўленае неба на свет Божы дзіця. Любі яго і помні, што шанавачь даверанае табе Богам жыццё — найпершы абавязак. Колькі людзей на Зямлі ўспомніць пра гэта — столькі анёлаў на небе ўсміхнецца».

Кожны твор, несумненна, не пакіне чытача абыякавым. Алена Масла піша так, нібы пастаянна бачыць перад сабой таго, каму тая ці іншая казка адрасуецца. Адсюль даверлівасць інтанацый, нязмушанасць апаведу, пльнь якога нагадвае спавядальнасць. Творы «Дрэва, якое расказвала казкі», «Ганарлівыя ружы», «Воблачка», «Пых і Пух» — той чароўны свет, што дазваляе параўнаць яго з рэальнасцю. Розныя пацунці ахінуць чытача. Часам радасныя, у іншых выпадках — роздумныя. Аднак усё гэта жыццё. Хай сабе і ў казачным варыянце.

Так у казку ўвайшла проза жыцця. Дакладней, казка стала жыццём падказкай. І не толькі гэтая, але і іншыя з пятнаццаці, што ўвайшлі ў кнігу «Таямніца закінутай хаты». Яны — як пятнаццаць вянцоў зрубу высокай хаты. Нават у той, што ўжо закінута, як пераканала Алена Масла, ёсць свая таямніца. Калі ж правесці паралель з прыгожым пісьменствам, то кожны таленавіты аўтар, прыходзячы ў літаратуру, абавязкова скажа нешта сваё, новае. У жанры казкі — таксама. Што і засведчыла не толькі кнігай «Таямніца закінутай хаты», але і ўсёй сваёй творчасцю Алена Масла.

Алесь ВІШНЕЎСКИ

Таццяна ЦВІРКА

Пакаянне

Ізноў на даху сёння дождж начуе.
Адчай ля сэрца звю гняздо сабе.
І толькі ноч чарнільная начуе,
Як вусны захлапаюцца ў мальбе.

Як просяць у нябёсаў даравання
За словы, справы, думкі, за грахі,

Чакаючы гаючага святання,
Што згоніць дождж-зануду са страхі!

Надзею дасць на любага вяртанне.
Ах, як цаніць не ўмела!

Не змагла.
Яму за ічасце — чуць маё дыханне.
Ён крылы даў!
А я не зберагла.

Здаюць боль. Каб толькі не спазніцца!
Пыхлівасць скінуць. Ціха павініцца.

***

Якая ноч! Звініць! Цвіце! Пяе!
Пачатак жніўня! Пахне сырадоём.
А ў стозе, у атаўным, тужаць двое.
Яна яго вінуе, ён — яе.

П'юць ціха слёзы горкія свае,
І студзяць боль, грызе што за жывое.
Маўчанне паміж імі ледзяное,
Ім мудрасці людское не стае.

Дыханне затаілі і маўчаць.
А сэрцы так надзрыста крычаць!
У небе раптам — яркі дзіўны след!

Зляцеў анёлак з зоркаю да ног.
Ах! Засвяціўся пераможна стог!
І вусны ў вусны. Знік і час, і свет!

Ноч без цябе

Па жгаўцелых лістах,
на канве-павуціне
Вераснёвая ноч асцярожна сышла.
Пацалункі свае падарыўшы каліне,
Што сяражыць мой сон
каля спальні акна.
Гэта ноч без цябе... Сіратліва-пустая.
Упляла ў мае думкі трывогу знарок,
Вінавачу, злуюся, шкадую, гадаю...
І, шукаючы слоў, мітусіцца радок.
На пачуцці святло разале
свежы ранак,
Не дазволіць больш правіць трывозе,
журбе.
Я бяссонніцы след зарыфмую старанна,
І зап'ю моцнай каваю ноч без цябе.

***

Водар ліпеня. Вечар ліпавы
Зоры-зернейкі высееў густа.

Мы з табою пад ліпамі і на «Вы»...
Пальцы ў пальцах сціскаем да хрусту.

Водар ліпаў сплыў.
Вечар жнівеньскі
Зоры-зернейкі высееў густа.
Ах, які гэта месяц быў! Ах, які!
Без цябе так самотна, так пуста...

***

Жыву на свеце шчыра, без падману.
З падзякай абразы цялу ў храме.
Хоць не хапаю прыгаршчамі манну,
За долю, што дала, удзячна маме.

А Богу ўдзячна,
што не душыць зайздрасць
Жаночых думак (рэдкаснае ічасце!).
Людскую што дзяліць умею радасць,
І мне знаёмы споведзь і прычасце.

І мужу ўдзячна!
Ён — анёл мой верны!

Мой ветразь!
Пашукаць такога мужа!
Яшчэ жыццю я дзякую бязмерна!
За шлях з рамонкаў, палыну і ружаў!

Віктар ЯРАЦ

***

Цішыней сустрэае нямой
агароджа і позірк за ёй мармуровы —
ён жывы назаўсёды са мной

і пад небам лагодным,
і пад небам суровым.

Хоць травіны між плітак
і апалы лісток
ад цябе перадаць прывітанні не ў сіле,
толькі чуюцца мне, як ты ішпчачі:
— Сыноч... —
пад глыбокім пяском,
пад маўкліваю глінай...

Знаёмая прэлюдыя

Адключаюць фантаны —
фантазіі лета.
Аперэты лістоты —
развітанням з цяплом вышыні.
Халадзе асфальт.
І сагрэтыя ноты прыветаў
студзіць вецер-гуляка без грахоў і віны.

Дні высокага сонца сыходзяць
павольна-павольна —

выглядаюць каго да разліву
марознай зары
кожным гукам і промнем —
пра тое напамняць
на бярозах сініцы-пудлівіцы
і маўчання сябры-снегіры.

Да сустрэчы, фантазіі лета!
На сімфоніі снежня
ў касах канцэртных
не прадаюцца білеты.

Раённыя маршруты

Не тармазную аўтобус.
«Нет остановки» —
сказаў шафёр.
Інструкцыі такія.
Вось і цягніся з кашолкаю цяжкаю
да свайго пасёлка
разбітаю шасейкаю
і сцежкаю над ровам.
Шкада — без кія.

Душа смылела ў спёку больш,
чым ногі, —
Пра дзень той мама мне расказвала
паволі,
пра тое,
як дарогай пыльна-доўгай
ішла — і вочы засцілала неба з болем.

«Нет остановки».
Як іду праз тое поле —
Пад самым сэрцам успамін
мацней іголки
коле.

***

Сняжынка,
залаццелая ў акно, —
ад цябе далёкай прывітанне.
Сняжынка залаццела — і растала.
А воблачка цяпла
тваіх святальных губ
маўчанне прабівае вёрстаў ростані.

Іван ЖДАНОВІЧ

Мёд як вакцына

Прысвячаецца Уладзіміру,
шафёру і пчалюру

Свет ашалеў: стральба, пагрозы, злосць...
І што ні дзень, то ўсё ніжэй неба...

...Тут неак у пакой заходзіць госць:
— Мо мёду трэба?

Усмешкай Уладзімір асвятлю
Зняволеных тугой і непагодай.
...Як лёгка ўсё падправіць у жыцці!..
— Прывіце во мёду...

Азёрнай Мёршчыны бурытыннае
святло —
Вакцынай ад прыгнечанасці духу.
...О, колькі тут раёў было-сплыло —
І не ўмерлі ж мы! Жыццё —
смакуй ды нюхай.

Заганна пчолец ў вулі гараваць!
І покуль мы ў раі сваім —
не трэба й раю.

Дай, Божа, з мёдам долю будаваць:
Не боль жа мы —
Нектар Жыцця збіраем.

Рукаюся з мядоўцам-пчалюром —
І ўжо імунітэт як быццам вырас:
Бо закрунуў мяне сваім крылом

Той Свет дзівосны,
дзе не ўладны вірус.

— І мёду... І святла... І цеплыні...
І пчалюроў руплівых —
вельмі трэба!
Каб радасць надрасцала ў цішыні,
Каб марамі прывітанцаў-узвысіць неба.

Ці ёсць бо што на свеце саладзей,
Чым волі смак, настоены на працы!
— Дай мёду ўсім — як веру, Дабрадзей:
Каб жыць нам роем — і нічога не баяцца.

Голасам Коласа

Песня-прысвячэнне Песняру

Цёплай вясню ва ўлонне святое раллі
ўпалі, бы кроплі святла,
злататыя зарыняты...
Гэтак і Колас пасеяў на любай зямлі
Песні свае — каб у радасці людзі жылі,
Покуль расце збажына
і будуюцца новыя хаты.

Сонцам сагрэтыя,
песні пяюць каласы.
Шэптамі Вечнасці родная
поўніцца ніва...
Выказаў словамі Колас жыцця галасы,
Вытаўніў вершамі чару высокай красы —
Каб мы жылі на зямлі сваёй доўга
і вельмі ічасліва...

Прыпеў:

Голасам Коласа песні пяе
родны кут:
Гук беларускі высокае Неба начуе.
Роднае слова знімае закліцае пакут —
Коласа ніва ў далонях Сусвету красуе.

Сонцам сагрэтыя, песні пяюць каласы,
Гукамі Вечнасці родная поўніцца ніва...
Выказаў словамі Колас

жыцця галасы,
Вытаўніў вершамі чару высокай красы —
Каб мы жылі на зямлі сваёй доўга,
ічасліва...

Прыпеў.

Астраўлянін

Апавяданне

Міхаіл НІКІШІН

«Хаты былі на востраве. Востраў гэты, праўда, не кожны прызнаў бы за востраў — аб яго не плёскаліся ні марскія, ні нават азёрныя хвалі. Навокал адно гніла купістая дрыгва бы моклі панурія лясны...» Прачатаўшы другі раз першыя радкі знаёмых са школьных часоў «Людзеі на балочце», Мікіта Міхайлаў сумна ўсміхнуўся. «Мне ўсё часцей здаецца, — падумаў ён з нейкай мазахісцкай асалодай, — што мая "хата" таксама стаіць на востраве, толькі дрыгва і "панурія лясны" не вакол майго вострава, а ўнутры яго...»

«Аднак ужо час гуляць з Атосам». Мікіта заварушыўся на канапе, на якой ляжаў з кнігай у руках. Нібы рэагуючы на яго думку, а хутчэй на рух, узняўся са сваёй поспілкай прыгожы шакаладна-сабаліны з белым сабака — «дваранін» з багатым прырэмкам кагосці з коллі — падышоў да гаспадары і пачаў мякка церабіць яго пастрыжанымі кіцюркамі, асцярожна браць зубамі за руку, рытмічна віляючы пры гэтым раскошным хвостом-фантанам. Ён пакуль яшчэ ціха енчыў, патрабуючы, каб яго вялі гуляць. «Ах, ну што з табой зробіш?! Трэба!» Адклаўшы кнігу, Мікіта ўзняўся з канапы і пачаў апранацца. Трэба было яшчэ наліць у таз цёплай вады для мыцця лап Атоса пасля вяртання з вуліцы і сказаць маці, што ідзе выгульваць сабаку. Тым часам Атос не жадаў чакаць і енчыў усё грамчэй, прычым у яго енкам можна было пачуць нешта падобнае на чалавечыя слова «мама», і цёрся мордай аб ногі Мікіты, патрабуючы весці яго гуляць без усялякага прамаруджвання, так што нават перашкаджаў.

...Мікіта ўзяў Атоса з дабрачыннага прытулку каля пяці гадоў таму. Там пра яго ведалі толькі тое, што ён з маленькай рыжай сяброўкай жыў у лесе каля аўта-заправачнай станцыі, супрацоўнікі якой падкармілі іх. Нездзе паблізу ад горада Ліды на Гродзенскім шашы. У прытулку яму і мянушку далі. Мікіта хацеў пераназваць гэтага «хлопца з гродзенскай трасы» Умкам, як звалі папярэдняга сабакчу, карлікавага пудзелька, які нядаўна памёр ад сардэчнай хваробы. Але малая пляменнікі папрасілі не рабіць гэтага, бо, на іх думку, такога прыгожага сабаку і нельга было зваць інакш, як Атос. Колькі гадоў яму было? Калі гаспадыня прытулку перадавала сабаку паводле акта «на пабыццёвае ўтрыманне», то казала, што ветэрынар вызначыў яго ўзрост па зубах — не болей як два гады. Цяпер яму гадоў сем. А калі ветэрынар памыліўся, то і болей.

— Ну хопіць ужо, тваё сіяцельства! — нападзятарма папракаў Мікіта сабаку, успамінаючы літаратурнага героя па мянушцы Атос, які на самай справе быў графам дэ Ла Фер. — Разумеў, што ты сабака і павінен цярдзец. Хто не цярдзец — той не сабака, а воўк! Ну ніякай логікі ў тваіх паводзінах. Хіба ж ад таго, што ты мне не даеш абуць сандалі, мы хутчэй выйдзем? Эх ты, чатырохногае! Пачакай, я маме скажу, што мы ідзем гуляць!

Мама Мікіты Міхайлава, Ганна Міхайлаўна, ужо пяць гадоў амаль нерухома ляжала ў паспелі. А да таго гады з два хадзіла ледзь-ледзь з дапамогаю сына, і з кожным мясяцам рабіць ёй гэта было ўсё цяжэй і цяжэй. Ужо бралі з сабой на кожную прагулку табурэтку, каб маці маглі прасіць. Нарэшце зыгала зусім. Нараклі спачатку на радыкуліт, але потым высветлілася, што, як сказаў адзін

з запрошаных мясцовай паліклініцы урачоў, справа была «ў галаве» — амаль перастала працаваць тая частка мозгу, якая адказвае за рух і каардынацыю.

Мікіта Міхайлаў жыў з маці адзін, калі не лічыць Атоса. Маючы без двух гадоў шэсць дзясяткаў, ён так і не ажаніўся і ўжо нават не думаў пра гэта. Даглядаць Ганну Міхайлаўну ў будныя дні дапамагала Мікітава пляменніца Маша, а ў выхадныя, як зараз, заставаўся з мамай сам. Бацька яго памёр больш за трыццаць гадоў таму ад раку, выкліканага радыяцыяй. Ён быў геолог і ў час катастрофы на Чарнобыльскай атамнай станцыі працаваў непаладэку...

— Хочаш піць, мама? Я зараз прайдуся з Атосам.

Не чакаючы адказу, Мікіта паднёс да вуснаў маці сасок пластыкавай бутэлькі з цёплым кіпнем. Жанчына зрабіла пару глыткаў і сціснула зубы і вусны, даючы зразумець, што болей не хоча.

— Тады я пайду.

— Ідзі.

Вось і ўся размова. Міхайлаўна ўжо гады за тры размаўляла толькі так, рэдка калі ад яе пачуеш два словы запар. А часцяком і аднаго слова не пачуеш — ледзь заўваж на пакачае галавой і ўсё... А калісьці была камуністка, бригадзір на заводзе і актыўная мясцамаўка ў прафсаюзе. На пенсіі ўжо нястомна завалася на дачы, не даючы з-за гэтага кавалачка зямлі спакою ні сыну, ні сястры, ні дачцэ. А вось цяпер нічога не трэба. Дача зарастае пустазеллем. Яна не можа, а сыну няма калі.

— Ну пойдзем ужо, Атос! Давай сюды сваю галавешку.

Надаеўшы сабаку проста праз галаву зашпілены ашынік, Мікіта выйшаў з ім з кватэры ў пад'езд, а потым у двор — прасторны і вельмі зялёны.

— Куды накіруемся, браце Атосе? — нападзятарма спытаў Мікіта сабаку. Да іх паслуж было некалькі прагулачных маршрутаў з варыянтам. Тут вав не цэнтр горада, дзе ўсё ў асфальце, прыпаркаваныя машынах і вузенькіх прылізаных газончыках, дзе, здаецца, кожная травінка падлічана. Калі Мікіту было ўсё роўна, ён ішоў гуляць туды, куды сам сабака пацягне. Атос пацягнуў направа.

— На возера хочаш? Вось і добра. Толькі давай па дварах, а не вуліцай. Згодны?

Ад іх двара да тралейбуснага прыпынку вяла вымашчана пліткай дарожка. Нездзе на палавіне ад яе ўлева адыходзіла такая ж дарожка, якая вяла ў суседнія двары, у глыбіні жыллага масіву. Мікіта павярнуў на яе, і Атос не стаў «спрацацца», а ён «спрацацца» ўмеў, калі хацеў! Бывала, упрэцца ўсімі чатырма не горш за таго асла, калі не падабецця яму абразны гаспадаром напрамак. Ледзь з месца сцягнуў, і ўжо ніякага задавальнення ад той прагулкі.

Пераходзячы з аднаго зялёнага двара-парку ў другі і ў трэці, гаспадар і яго сабака павольна, з затрымакмі, якія патрабаваліся Атосу, каб абнохаць і памеціць чарговае цікавае для яго месца,

спусціліся па схіле невысокага ўзвышша да сапраўднага парку, праз які звілістай стужкай пралёг канал Сляпянскай воднай сістэмы. У гэтым месцы старыя дрэвы стваралі цень, і, нават не асабліва напружваючыся, можна было ўявіць сябе на беразе якой-небудзь лясной рачулі з павольнай плыню, якіх раней, у далей ўжо часы, нямала пабачыў падчас суботніх і нядзельных паходаў з сябрам... — Ідзем, браце Атосе...

Бераг штучнай рачулі неўзабаве вывеў гаспадары і сабаку з ценю на сонца і да шырокай вуліцы з інтэнсіўным рухам. Добра, што ёсць пераход са святлафорам. Праз пару хвілін былі ўжо на тым баку. Там водная сістэма і зялёная зона адпачынку ўздоўж яе мелі свой працяг, але Мікіта не збіраўся ісці далёка. Толькі пастаяць каля магутнага рукатворнага вадаспаду — сапраўднай гордасці іх мікрараёна, паслухаць шум вады, палубавацца тым, як гуляюць і адпачываюць іншыя людзі каля штучнага возера, якое пачыналася адразу за вадаспадам.

і час. Мікіта падобным чынам не адпачываў ніколі, бо ніколі не меў ні грошай, ні часу, а толькі працу. Што зробіш, калі ў яго такі востраў, дзе ўсё толькі працуе і ніколі не адпачываюць? Нават на сама-лёце ён лятаў усяго чатыры разы. Апошні раз — больш за трыццаць гадоў назад. Іх студэнцкі будаўнічы атрад лятаў на працу ў тады яшчэ савецкі Таджыкістан. Бацька, дарэчы, таксама ніколі ні на адным курорце або ў санаторыі не быў, а толькі працаваў пакуль не памёр. Атрымліваецца, што свой востраў Мікіта атрымаў у спадчыну ад бацькі. Маці да пенсіі дзе-нідз з савецкіх санаторыяў і курортаў па-бывала з малодшай дачкой.

Але ж, паглядзеў на людзей, дыў хопіць. Надта ўжо сёння прыпьякае. І маці дома зусім адна. Мікіта Міхайлаў яшчэ раз акінуў вокам возера з воднымі веласіпедамі і лодкамі, запоўненыя людзьмі берагі. Ён падумаў, што ў рэшце рэшт усё тут штучнае акрамя неба і сонца: і канал, і возера, і зялёная зона навокал. Усё гэта з'явілася на месцы натуральнага тарфянога балота з чаротамі і камарамі. На супрацьлеглым баку возера, на ўзвышшы ззяла золата купалоў вялізна, стромкая, як ракета, белая царква. Яе асвяцілі гады са тры таму. Хацелася Мікіту зайсці хоць раз і паглядзець, як там унутры, але і гэтага ён не можа, бо царква тая ўжо на іншым востраве, па-за межамі звычайнай «крокавай даступнасці». А пайсці ці паехаць кудысьці проста так — не на работу, не з сабакам, не ў магазін, не ў аптэку — выпадае нячаста. Дома ж маці адна. Калі быў апошні раз у тэатры, музеі, кіно, забыўся ўжо.

Гуляючы з Атосам, Мікіта Міхайлаў ніколі не вяртаўся дадому тымі ж сцежкамі і дварамі, якімі ішоў да таго як павярнуць назад. Выбіраў іншыя. Таму яго звычайны прагулачны маршрут нагадваў няроўнае каліць або пятлю. Падймаючыся прабытай чалавечымі нагамі камяністай сцежкай па досыць стромкім адхоне на штучную тэрасу, насыпаную гадоў пяцьдзесят назад для пабудовы чарговага дома, Мікіта ўспомніў Крым. Там сцежкі былі такіх жа стромкіх і насычаных дробнай вапняковай жарствай. Тут жарства пад нагамі была цагляная, сілікатная, але і ладна з ёй. «Ну вось, — падумаў ён, пасміхаючыся сам з сябе. — Пабыў на "моры", а цяпер караскаюся на амаль сапраўдныя "горы", і курортны капалюш на галаве!»

Дома першай справай было памыць лапы Атосу, а сабе — рукі. Потым памянць маці «памперс» і пакарміць яе абедом. Пасля самому паабедца. Гэта ўсё займала гадзіны са дзве калі, як сёння, была гатовая — толькі раззагрэць — ежа.

«Пасля добрага абеду па законе Архімеда...» Мікіта Міхайлаў зноў узяў кнігу і прылёг з ёй на канапу, але праз пяць хвілін чытво вывалілася з яго рукі і грукнулася ад падлогу. «Сплю, — падумаў Мікіта прачынаючыся ад гэтага грукату і падймаючы кнігу. — Ладна, падрамялю яшчэ з чворчэ гадзіны, а потым устану і занатагу свае ўражання ад сённяшняга гуляння, пакуль не забылася». Грузнаваты немалады мужчына павярнуўся на правы бок тварам да сцяны, прысціснуўшыся шчакой да падшукі, заплочыўшы вочы і амаль адразу адчуў і пачуў, як на каналу ўскочыў і лёг, прытуліўшыся сваёй спінай да яго спіны, сабака Атос. Гэта было добра знаёма і надта прыемна, але несла з сабой нябяснеку, што не захопачця ўставаць праз пятнаццю хвілін. «Эх, бадзяга!» — дабрадушна падумаў Мікіта пра Атоса і аддаўся дрымоце, як праваліўся.

Прачнуўся ад енкаў Атоса, які зноў патрабаваў весці яго гуляць, злёгка па-шчыпваючы за ногі і плечы зубамі. «Як?! Ужо амаль палова на шостую? Сапраўды, трэба зноў з ім на вуліцу. Але спачатку зайсці да маці...»

Дзень на востраве ўжо схіляўся да захаду сонца.

Мінулае, злучанае з будучым

Няўмольна бяжыць час, аддаляючы ад нас даты, падзеі, імёны, ды не можа паўплываць на памяць нашчадкаў аб тых, хто пакінуў пасля сябе важкі след, заслужыўшы тым самым удзячнасць наступных пакаленняў. Беларускі паэт Аляксей Пысін не выключэнне.

Пра Аляксея Васільевіча хочацца гаварыць з асаблівай цеплынёй і павагай. Ціхі даверлівы голас, прыязны позірк, шчыры поціск рукі — такім яго запамінілі чытачы, сябры і калегі. Ён быў чалавекам на рэдкасць простым і сціплым, але мог сказаць так, што гэта запаміналася. Так, як і павінен гаварыць сапраўдны паэт.

Лёс гэтага чалавека апалены агнём вайны, але ў яго вершах — бязмежная любоў да жыцця, сваёй малой радзімы Магілёўшчыны. Імя Аляксея Пысіна цесна звязана з Магілёўскай абласной бібліятэкай. З'яўляючыся старшынёй абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў, ён быў частым госцем бібліятэкі, неаднаразова браў ўдзел у літаратурных канферэнцыях і вечарах. І, што характэрна, заўсёды гаварыў і пісаў толькі па-беларуску, бо быў актыўным прапагандыстам роднай мовы.

Калі ў 1967 годзе адбылася важная падзея ў жыцці горада — абласная бібліятэка расчыніла дзверы для сваіх чытачоў у новым прасторным будынку, Аляксей Васільевіч, які прысутнічаў на ўрачыстай цырымоніі адкрыцця, на старонках газеты «Літаратура і мастацтва» адзначыў: «Падзея гэтая стала сапраўдным святам кнігі, святам чытачоў... Добры падарунак атрымалі магілёўскія кнігалюбы!»

У 1979 годзе А. Пысін пакінуў бібліятэку на памяць кнігу «Ёсць на свеце мой алень» з аўтографам, якая беражліва захоўваецца ў Музейным пакоі кніжніцы.

Ужо больш за сорак гадоў, як Аляксея Васільевіча не стала, Магілёўская абласная бібліятэка аддае даніну павагі знакамітаму паэту-земляку, арганізуючы ў яго гонар мерапрыемствы і выстаўкі, знаёмячы такім чынам новыя пакаленні чытачоў з асобай А. В. Пысіна і яго творчасцю.

Пачынаючы з 2011 года ў Магілёўскай абласной бібліятэцы штогод праходзіць навукова-практычная канферэнцыя «Пысінскія чытання». За гэты час праведзена вялікая работа па папулярызацыі творчай спадчыны А. Пысіна, а таксама значныя і маштабныя практыкі мелі шырокі рэзананс у культурным асяроддзі не толькі нашага рэгіёна, але і краіны ў цэлым.

Навукова-практычная канферэнцыя «Пысінскія чытання», у аснове якой літаратурнае краязнаўства і знаёмства з традыцыямі Магілёўскай вобласці, мае важнае значэнне не толькі ў папулярызацыі жыцця і творчасці Аляксея Пысіна, але і ў абмеркаванні актуальных праблем сучаснага літаратурнага мастацтва, мовазнаўства і журналістыкі, актывізацыі даследчай працы па вывучэнні творчасці іншых пісьменнікаў-землякоў. Канферэнцыя неаднаразова станавілася дыялогавай пляцоўкай, дзе абгульваюцца досвед установаў культуры вобласці па захаванні і музеефікацыі творчай спадчыны М. Гарэцкага, А. Куляшова, І. Чыгрынава, А. Адамовіча, Б. Мікуліча, І. Пехцерава, А. Письмянкова і інш.

Штогадовае правядзенне Пысінскіх чытанняў патрабуе глыбокага і дэталёвага вывучэння жыцця паэта, таму пошукавая і даследчая дзейнасць выдзецца спецыялістамі бібліятэкі па розных кірунках. Гэта і вывучэнне матэрыялаў, якія захоўваюцца ў фондах бібліятэкі, музеяў, архіваў, рэдакцыйных газет, супрацоўніцтва з даследчыкамі творчасці Пысіна, а таксама з людзьмі, якія былі з ім знаёмы. Добрыя сувязі наладжаны з сям'ёй Аляксея Васільевіча.

Звярнуўшыся ў Нацыянальную дзяржаўную тэлерадыекампанію Рэспублікі

Беларусь, бібліятэка набыла аўдыязапісы выступленняў Аляксея Пысіна, твораў паэта ў выкананні аўтара і заслужаных артыстаў, рэпартажы з творчых вечароў.

Дзякуючы супрацоўніцтву з Беларускай дзяржаўнай архівам-музеем літаратуры і мастацтва бібліятэка стала ўладальнікам копій унікальных архіўных фатаграфій, рукапісаў і документаў. Гэтыя матэрыялы ляглі ў аснову персанальнай экспазіцыі, створанай у Музейным пакоі гісторыі кнігі і бібліятэкі да 95-годдзя паэта.

*Когда уйдё, закончив жизни срок,
Вь, дети, знайте: а не одинок.
Я не в земле останусь погивать —
Весной тольмяном к солнцу
мне вставать...*

М. Хонінава
«Стану красныя тольмяном»,
1973

*...Я маржу на даўнае пуртанне,
На траву, па рижне мурашкі.
Верайце: калі яны не стане —
Я ў сваю дзівіжо пайшоў.*

А. Пысін
«Пайшлі мы маршанскую маршу...»,
1966

Асаблівую ўвагу прыцягваюць арыгіналы документаў з асабістага архіва Пысіна, якія прадставілі яго родныя: дзяржаўны ўзнагароды, пасведчанне аб нараджэнні, працоўная кніжка, ваенны білет, бланкеты з запісамі.

Шматгадовая пошукава-даследчая дзейнасць па вывучэнні і папулярызацыі жыцця і творчасці Аляксея Пысіна ацэнена на высокім узроўні: па выніках 19 тура рэспубліканскага агляду-конкурсу «Бібліятэка — асяродак нацыянальнай культуры» абласная бібліятэка ўдастоена першай прэміі ў намінацыі «За навацы».

Але даследаваць жыццё і творчасць Аляксея Пысіна мы не перасталі, працягваем займацца гэтым і сёння, у сувязі з чым адкрываюцца новыя і цікавыя факты з яго біяграфіі. Адных з такіх ґрунтоўных пошукавых даследаванняў вучонага сакратара бібліятэкі Ю. А. Касцюк і распачаліся сёлёння XI Пысінскія чытання, якія налілі назву «З будучым мінулае шываю...» і былі прымеркаваны да аб'яўленага ў Беларусі Года гістарычнай памяці. Датычыцца яно літаратурных прафесійных узаемасувязей і сярбоўскіх стасункаў Аляксея Васільевіча Пысіна з вядомым калмыцкім пісьменнікам Міхаілам Хонінавым, які яшчэ пры жыцці стаў героем дакументальных і мастацкіх твораў.

Высветлілася, што беларуская старонка жыцця калмыцкага паэта была адкрыта ў пачатковы перыяд вайны, калі ён, вырваўшыся са Смаленскага акружэння летам 1941 года, стаў адным з арганізатараў партызанскага руху ў Мінскай і Магілёўскай абласцях. Легендарны камандзір партызанскай роты быў вядомы папличнікам і ворагам пад імем Мішы Чорнага, за якога фашысты абяцалі вялікую грашовую ўзнагароду.

Аляксей Пысін заўсёды суправаджаў калмыцкага сябра ў яго гасцявым паездках па Магілёўшчыне і Беларусі пасля вайны. Не раз яны праедуць партызанскімі сцежкамі па Усакінскіх лясах Клічаўскага раёна, наведваюць Слаўгарадскі раён, дзе будзе шмат кранальных сустрэч, слёз і ўспамінаў. У кастрычніку 1978 года пісьменнік-франтавік Міхаіл Хонінаў пабывае і ў Магілёўскай абласной бібліятэцы, дзе адбудзецца яго творчая сустрэча з чытачамі, калегамі па пярэ і сабрамі-аднапалчанамі.

Знойдзеныя намі факты і матэрыялы сведчаць аб тым, што адносіны

паміж Хонінавым і Пысіным былі вельмі цёплыя. Маркуйце самі. Два паэты-франтавікі, творчасць абодвух цесна звязана з народнай паэзіяй, абодва пісалі пра сваю малую радзіму, пра добрыя традыцыі сваіх народаў, яго мірнае жыццё і гераічную барацьбу з фашысцкімі захопнікамі. І пайшлі яны адзін за адным: Пысін — у жніўні, а Хонінаў, які вельмі балюча ўспрыняў вестку аб смерці сябра, праз месяц, у верасні 1981 года.

Усе сабраныя факты, у тым ліку копіі архіўных документаў, увайшлі ў выдадзены бібліятэкай інфармацыйны буклет

Такім чынам была адкрыта новая старонка ў летанісе жыцця Аляксея Пысіна, і праз гістарычны аспект у літаратурным краязнаўстве ўдзельнікі навукова-практычнай канферэнцыі шырокі пазнаёмліліся з літаратурнымі традыцыямі Магілёўскай вобласці. У рабоце канферэнцыі ўзялі ўдзел члены Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі і яго старшыня А. Казека, члены гарадскога літаратурнага аб'яднання «Ветэран», выкладчыкі і студэнты Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. А. Куляшова, чытачы бібліятэкі.

Другая частка канферэнцыі мела віншавальны характар. Разам з усімі прысутнымі гасцямі бібліятэка ўшаноўвала двух магілёўскіх пісьменнікаў, двух Віктараў Іванавічаў — Арцём'ева і Кунцэвіча: аднаго — з 95-годдзем, другога — з 65-годдзем. Нягледзячы на тое, што праводзім Пысінскія чытання мы звычайна ў дзень нараджэння Аляксея Пысіна, 22 сакавіка, сёлёта было зроблена выключэнне, і чытанні адбыліся 21 сакавіка, у дзень нараджэння гэтых выдатных юбіляраў. Тым больш што адзін з іх быў блізкім сябрам Аляксея Васільевіча, а другі прайшоў пысінскую школу прыгожага пісьменства.

У якасці персанальных падарункаў юбілярам супрацоўнікі бібліятэкі падрыхтавалі зместоўныя і цікавыя літаратурныя паведамленні.

«Зваротныя масты Віктара Кунцэвіча» — пад такой назвай прагучаў літаратурны даклад аднаго з юбіляраў, падрыхтаваны загадчыкам аддзела краязнаўства С. М. Шаўцовай. Нарадзіўшыся ў Сусветны дзень паэзіі, Віктар Іванавіч пачаў пісаць вершы яшчэ ў дзяцінстве і зараз з'яўляецца аўтарам дзясятка кніг не толькі паэзіі, але і прозы. У сваіх творах ён вельмі шчыры, даверлівы і адкрыты, за што і падабаецца чытачам.

Галоўны бібліятэкар Г. М. Дзятлава свой даклад «Наўзбоч дарог яго жыцця» прысвяціла найстарэйшаму магілёўскаму пісьменніку і краязнаўцу Віктару Іванавічу Арцём'еву, галоўнаму біёграфу, даследчыку і прапагандысту літаратурнай спадчыны Аляксея Пысіна, назменнаму ўдзельніку Пысінскіх чытанняў. Іх знаёмства адбылося ў 1955 годзе і амаль адразу перарасло ў моцнае сяброўства, якое доўжылася чвэрць стагоддзя. На сёння В. І. Арцём'еў напісаў

Фота Аліны Нісёра.

Удзельнікі XI Пысінскіх чытанняў.

Яркім пацвярджэннем моцных сувязей паэтаў двух брацкіх народаў стаў відэадаклад Рымы Ханінавай «Калмыцка-белорусские литературные связи XX—XXI вв. в аспекте краеведения». Сама Рыма Міхайлаўна, будучы паэтам, літаратурнаўцам, доктарам філалагічных навук, кіраўніком аддзела фальклору і літаратуры Калмыцкага навукова-цэнтра Расійскай акадэміі навук, актыўна займаецца папулярызацыяй літаратурнай спадчыны свайго бацькі. Пра плённыя вынікі сваёй дзейнасці яна расказала ў анлайн-выступленні і выказала словы падзякі абласной бібліятэцы за ўшанаванне памяці пра яе бацьку ў Беларусі, якую Міхаіл Хонінаў лічыў сваёй другой радзімай.

больш за 30 кніг і брашур, вялікая частка якіх прысвечана Аляксею Пысіну.

Словы, сказаныя В. І. Арцём'евым напрыканцы канферэнцыі, прагучалі як наказ маладым на далейшае жыццё: «Я шчыра зычу ішчасця маладым! Паверце, калі нечым займаеца з захваленнем, то жыццё становіцца цікавым, зместоўным, лепшым і даўжэйшым. Любіце сваіх бацькоў, родных, малую радзіму, матчыную мову і Айчыну. Будзьце патрыётамі сваёй краіны!»

Хто ведае, можа, у гэтым і ёсць сакрэт даўгажывучы і плённай працы нястомнага прапагандыста пысінскага слова...

Юлія КАСЦЮК,
вучоны сакратар Магілёўскай абласной бібліятэкі імя У. І. Леніна

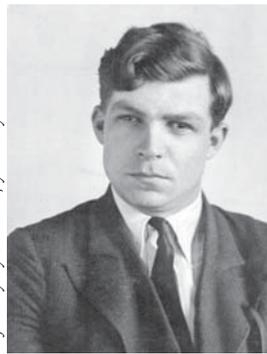
Эпахальная будзённасць

Зазірнуць у мінуўшчыну, рэканструюваць асобныя фрагменты гісторыі цалкам рэальна. Праз непасрэдны дотык, візуальнае ўспрыманне. Такую ўнікальную магчымасць даюць дакументы. Архіўная з’яўшчына — адзін з найбольш запатрабаваных напрамкаў сучасных даследаванняў, які дазваляе адчуць мінулае навобмац, зразумець вялікіх папярэднікаў праз цеплыню сямейнага і сяброўскага агменю.

Адрасы юнацтва

«У жніўні гэтага года я пару дзён была ў Мінску, ведала гатаў мемарыял (памятная дошка на будынку педуніверсітэта. — М. Т.), паклала кветкі. Пабывала ў музеі Я. Коласа, сябра нашай сям’і. Данііл Канстанцінавіч ласкава паказаў мне і маім спадарожніцам музей», — пісала Таццяна Замоціна да Ніны Ватацы ў лістападзе 1985 года.

Дачка акадэміка Івана Замоціна (1873—1942) жыла ў пасёлку Паўлава Усевалажскага раёна Ленінградскай вобласці. Адтуль і падтрымлівала сувязь з Мінскам,

З фойе музея «Гасцеўня Галубка».

Эдуард Галубок. Мінск, 1936 г.

у 1929-м). Выкладаў у Беларускай дзяржаўнай універсітэце з 1921 года. У сталіцу БССР прыбыў па запрашэнні першага рэктара БДУ У. І. Пічэты, які асабіста рэкамэндаваў свайго калегу на заняцце кафедры рускай гісторыі.

Навуковец спецыялізаваўся на XIX — пачатку XX стст., метадыцы выкладання гісторыі і грамадазнаўстве; захапляўся краязнаўствам, выступаў на літаратурных вечарах. У верасні 1925 года ў БДУ прайшло ўрачыстае пасаджэнне ў гонар 25-гадовай культурнай і навуковай дзейнасці аўтарытэтнага вучонага.

Перад намі невядомы ліст Дзмітрыя Жарынава (на рускай мове), адрасаваны Івану Замоціну. Па тых часах — някідкі запіс, які выконвае сваю будзённую функцыю. Сёння яго значэнне можа быць узведзена да рукапіснай спадчыны, унікальнага рукатворнага дакумента эпохі, які сведчыць асабілісці камунікацыі некалькіх выдатных творчых асоб, удзельнікаў нацыянальнага і дзяржаўнага будаўніцтва 1920-х гадоў:

Паважаны Іван Іванавіч!

Пасылаем Вам план «Паэтыкі» Барычэўскага. Былі б вельмі ўдзячны, калі б знайшлі час даць водгук. Пры гэтым — праграмай зацікавіўся К. М. Міцкевіч (тэма — праграма Якуб Колас. — М. Т.), але ён заджаеца даць водгук толькі ў тым выпадку, калі папярэдне пагаворыць па гэтай справе з Вамі. Ці не ўвойдзеце з ім, так бы мовіць, у непасрэдны на гэты прадмет кантакт? Можна быць, ці не атрымаецца ў выніку даць калектыўны водгук?

Ададаўце ўсе на Ваш разгляд. Але водгук вельмі патрэбны і нам, і Барычэўскаму, які вельмі хвалюецца з нагоды лёсу свайго плана.

*Прыміце і г. д.
Прывітанне Веры Паўлаўне.
Д. Жарынаў.
Мінск, 17 лістапада 1925.*

Даследаванне Яўгена Барычэўскага «Паэтыка літаратурных жанраў», пра якое, праўдападобна, ідзе гаворка ў лісце, пабачыла свет у Беларускай дзяржаўнай выдавецтве (Мінск, 1927).

Паэтычная ўсмешка акадэміка

У юбілейным выпуску «ЛіМа» ад 25 лютага 2022 года мы згадвалі вершаваны твор Івана Замоціна, прысвечаны творчаму пабраціму шотгэйднікі — Інстытуту літаратуры і мастацтва. У некаторых строках паэтычнага опуса «***Наш ЛіМ работает примерно» (1935), напісанага ў духу карпаратыўнага капітала, называюцца канкрэтныя персаны:

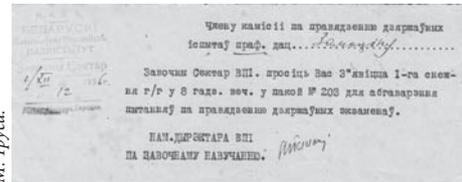
*Над темой млеют аспиранты,
Молчат глубоко докторанты,
Подался Ляпич как-то в бок,
И в сферах разных «даручений»
И корректурных изменений
Порхает вечно Голубок.*

За кожным з названых, тут і далей, у жартаўлівым кантэксце прозвішчаў — свой лёс і жыццёвыя выпрабаванні. Пры тым, што творчыя інастасі шмат у чым падобныя. Паэт, крытык, перакладчык Раман Ліпч (1906—1977). Письменнік, крытык Сямён Куніцкі (1902—1940) у 1932—1936 гадах быў вучнёвым сакратаром Інстытута мовы, літаратуры і мастацтва АН БССР, памёр у лагера на Калыме. Прапаў без вестак на фронтах Вялікай Айчыннай вайны Эдуард Галубок (1906—1943). Найбольш паспяховымі былі жыццё і навуковая кар’ера Любові Фіглоўскай (1908—1979), літаратуразнаўцы, педагога, доктара філалагічных навук.

У творчай дынастыі Галубкоў найбольш вядомы драматург і рэжысёр, першы народны артыст Беларусі (1928). Старэйшы з сыноў Уладзіслава Галубка пачынаў свой шлях з тэатральнай групы бацькі. Затым быў Беларускай дзяржаўнай універсітэт (скончыў у 1930 годзе), аспірантура і праца ў Інстытуте літаратуры і мастацтва, Інстытуце гісторыі АН БССР.

Эдуард Галубок з энтузіязмам пісаў пра новыя з’явы ў Беларускай культуры 1930-х гадоў. Ён адзін з аўтараў калектыўных прац «Драматургія» (Мінск, 1934), «Письменник и мова» (Мінск, 1934), укладальнік некалькіх фальклорных зборнікаў. Дысертацыйнае даследаванне, прысвечанае Беларускай драматургіі, не было прыведзена да завяршальнага этапу абароны з прычыны арышту бацькі. Асноўныя моманты навуковай працы прайшлі апрацоўку ў друку, у тым ліку на старонках часопіса «Мастацтва і рэвалюцыя» (1932, № 3—4) — «Творчы шлях 3-га Беларускага дзяржаўнага тэатра».

З прыватнага збору М. Труса.

З працоўнага эпістэлярыя Івана Замоціна. 1936 г.

Вехавымі ў справе вяртання імя Эдуарда Галубка сталі публікацыі ў зборніку «Скрыжалі памяці» (2005, кніга 1), што прадстаўляе творчую спадчыну письменнікаў Беларусі, якія загінулі ў гады Другой сусветнай вайны. У выданне, падрыхтаванае прафесарам Алесем Бельскім, увайшоў кароткі біяграфічны нарыс, а таксама скарачаныя тэксты агляднага артыкула «Да пытання аб дзіцячай кнізе ў БССР. Творчасць Янкі Маўра» і рэцэнзіі на паэтычны зборнік Зіны Бандарынай «Веснацвет» (1931).

На жаль, да гэтага часу не мелі ўяўлення нават пра знешнасць аднаго з аўтараў, якія тварылі ў абстаноўцы драматычных і лёсавызначальных 1930-х гадоў. Біябібліяграфічны даведнік «Беларускія пісьменнікі» (т. 2, 1993), падрыхтаваны Інстытутам літаратуры імя Янкі Купалы, не стаў выключэннем.

Пасля праведзенай пошукавай працы інфармацыйную лакуну дапамаглі паліўніць фонды мінскага музея «Гасцеўня Галубка». Невымоўна адчуванне, калі праз 86 гадоў на цябе глядзяць вочы, якія калі і не заклікаюць да гістарычнай справядлівасці, то, прынамсі, дакараюць у неабходнасці простаі чалавечай памяці.

Зусім не лішні на карціне

Апошнія гады жыцця Таццяны Замоцінай пражодзілі на самоце. Пахавала маці і мужа. У лісце да Ніны Ватацы пісала: «Адно жыццё дрэнна і цяжка. Часта хварэю. Праўда, наведваюць мяне далёкія сваякі, старыя сябры (нават прыязджаюць часам з Мінска школьныя сяброўкі, сябры юнацтва), бываюць мае калегі і былыя вучні. Апякуецца мной ужо некалькі гадоў (цалкам добраахвотна) дачка адной маёй былой вучаніцы, студэнтка IV курса фармацэўтычнага інстытута. Проста вельмі добры і спагадлівы чалавек. Возіць мяне прадукты з горада, стараецца быць чымсьці карыснай. Я з ёй ездзіла ў Мінск у жніўні гэтага года. Яна ў захалпенні ад маіх старых сяброў і ад горада. Я таксама вельмі люблю Мінск і захапляюся яго прыгажосцю».

На некаторых аматарскіх здымках, дасланых у Беларусь, Таццяна Іванаўна ў кампаніі двюх невялікіх беспародных сабак. Пра гэта чытаем і ў лісьце: «Жыву я адна са сваімі зверанятамі». А потым сіцільны радкі, якія пераносяць нас у даваенны Мінск: «Тата таксама вельмі любіў хатніх жывёл, даглядаў іх сам. Татаў улюбёнец — папугай — пражыў у нас 20 гадоў. Былі і каты, і марскія свінкі».

Вось гэтыя шпрыхі і не хапала ў агульнай карціне. Такія дэталі, зафіксаваныя надзейнымі сведкамі, здольны прыўнесці непаўторны каларыт і важную жывінку ў любы жыццёпіс. Так і ўяўляецца: гасцей акадэміка Замоціна, навуковую і творчую эліту маладой Беларусі, па-свойску вітае зялёны хатні гадаванец...

Мікола ТРУС,
кандыдат філалагічных навук

З фойе Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Сям’я Замоціных: Таццяна, Вера Паўлаўна, Іван Іванавіч. Алука, 1920-я гг.

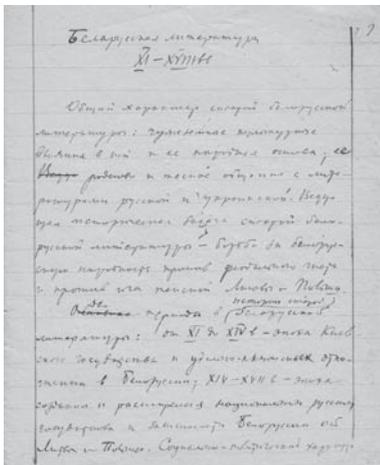
горадам свайго юнацтва. Удалося захаваць некаторыя рукапісы і кнігі аднаго з заснавальнікаў Беларускай гуманітарystыкі. Імі і дзялілася з даследчыкамі. Сёння гэтыя залацінкі інфармацыі пра мінулае расцярушаны па дзяржаўных і прыватных зборах. Сабраць іх — пачасная місія і наш надзённы клопат.

Таццяна Іванаўна мела ў Мінску шэраг сваіх адрасоў. Некалькі дзесяцігоддзяў Замоціны жылі па суседстве з сям’ёй вучоўнага-медыка Сяргея Мялкіх (1877—1952). Зінаіда Мялкіх, адна з вучаніц акадэміка, абараніла дысертацыю на кафедры рускай літаратуры БДУ — «П’еса А. П. Чэхава “Вішнёвы сад”» (1954).

Пакуль не даводзілася сустракаць сведчанні пра сяброўства Таццяны Замоцінай з Марыяй Жыдовіч (1906—1977), першай жанчынай у Беларусі — доктарам філалагічных навук. А вось адшуканы здымак 1937 года гэта не толькі наглядна пацвердзіў, але і вызначыў напрамак далейшых архіўных росшукаў.

Творчыя клопаты 1920-х

Адным з калег Івана Замоціна быў Дзмітрый Жарынаў (1975, Ташкент — ?). Біяграфічныя звесткі пра гэтага гісторыка, і без таго небагаты, абрываюцца на выездзе з Мінска ў 1928 годзе (па некаторых звестках —

З прыватнага збору М. Труса.

Старонка рукапісу Івана Замоціна «Беларуская літаратура XI—XVIII стст.».

Адчуць унутраны імпульс

Гродзенская фотамастачка Наталля Дораш — неаднаразовы лаўрэат міжнародных фатаконкурсаў і фестываляў. Аднак самай значнай падзеяй у ўласным фатаграфічным жыцці яна некалі называла фотавыстаўку «Палешукі» ў Нацыянальным гістарычным музеі, якую склалі рэтрафатаграфіі 70—80-х гадоў мінулага стагоддзя, зробленыя на гомельскім Палессі. Сёлета яна прадставіла чарговы фотажурнал у сценах гэтага музея. Аб'ектам зацікаўлення стала поле ў мікрараёне Фарты, а экспазіцыя мае шматзначную назву «Толькі поле перайсці».

Наталля Дораш з юнацтва займаецца фатаграфіяй. Больш за 40 гадоў трымае ў руках фотаапарат, дзякуючы якому паказвае прыгажосць радзімы, расказвае пра змены, якія адбываліся дзесяцігоддзямі вакол яе, найперш — у родным Гродне. Шмат працавала фотакарэспандэнтам і, што цікава, пэўны час супрацоўнічала з «ЛіМам».

«У юныя гады падзарабляла ў газетах публікацыямі сваіх карыкатур — атрымлівалася прыдумляць тэмы для іх і маляваць перкам з тушшу смешныя карцінкі, — расказвае Наталля Дораш. — Гарадзенскі пісьменнік Аляксей Карпюк заўважыў гэтыя малюначкі і аднойчы запрасіў мяне ў госці. Калі збіралася ад'язджаць у Мінск, паступішы на падрыхтоўчае аддзяленне факультэта журналістыкі БДУ, ён прыняў удзел у маім уладкаванні ў сталіцы. Часова я жыла там у яго знаёмых. Аляксей Нічыпаравіч таксама параіў паказаць малюнкi ў рэдакцыі «ЛіМа», што я і зрабіла. Так у сярэдзіне 70-х гадоў пачала супрацоўнічаць з выданнем. Калі ўдавалася зрабіць добры здымак, таксама прыносіла яго ў рэдакцыю. Адзін з іх змясцілі на вокладку «ЛіМа» — называўся ён «Дзедавы яблыкі». Чытачы пісалі мне лісты і дзякавалі за фота. Гэта быў мой першы поспех».

Шмат гадоў яна як фотакарэспандэнт розных выданняў працавала ў жанры фотарэпартажу — менавіта ён стаў асноўным. З выходам на пенсію (і са з'яўненнем у арсенале лічбавай камеры) пераклучылася на здымку краявідаў, нацюрморту, з захапленнем бралася за гарадскія сюжэты і партрэты. Падабаецца ёй стварэнне фоталажаў, «прыдумляць» карціны з некалькіх фатаграфій.

Наталля Дораш здзяйсняе паездкі па Гродзенскай вобласці, падарожнічала і па гомельскім Палессі — здымала віды беларускіх вёсак, іх жыхароў і прыроду. У выніку такой актыўнасці ў некаторых беларускіх гарадах і за мяжой прайшлі яе персанальныя фотавыстаўкі. «Сёння здымаю тое, што бачу, з чым даводзіцца сустракацца», — заўважае фатограф, якая, між іншым, жыве ў мікрараёне Фарты, з якога, калі поле перайсці, можна трапіць да маляўнічых берагоў Нёмана. У выніку частых прагулак назапасілася дастаткова здымкаў, каб зладзіць выстаўку «Толькі поле перайсці». Экспазіцыя цалкам лірычная: гэта серыя фатаграфій поля ў Фарты у розныя поры года. Мясціны — адметны куток прыроды каля гарадской мяжы на паўночным захадзе Гродна. Мікрараён атрымаў сваю назву ў гонар фартыфікацыйных збудаванняў так званай Гродзенскай крэпасці. Частка з іх захавалася ў нядраўным стане (вядома, што на полі ішлі баі ў Першую і Другую сусветныя войны). Сёння поблізу — мелавае кар'ер, бор ляснага ўрочышча Пішкі, хутары з агародамі і садамі, лячына, якая лям зарастае высокімі травамі... Цяч велічны Нёман.

Да пейзажнай фатаграфіі звяртаюцца многія, аднак толькі адзінкі вылучаюцца сваімі работамі. Для Наталлі Дораш арцыенцірамі сталі Антанас Суткус і Валерый Вядрэнка: «Кожны добры фотамайстар улічвае на творчасць іншага фатографа. Дзякуючы Суткусу навучылася бачыць свет простых людзей. У мяне, у той час савецкага фотажурналіста, вочы былі засланы шорамі газетнага штампа, а ў галаве моцна засеў унутраны цэнзар. Творчасць Суткуса дапамагла пазбавіцца іх. Валерый Вядрэнка — выдатны фотамастак, харызматычны чалавек, моцная асоба. Яго работы шмат гадоў здзіўляюць і захапляюць». Аднак у кожнага аўтара выключна ўласнае бачанне навокальнага свету, і ў Наталлі Дораш яно адметнае, хоць і мае ў аснове агульнае для ўсіх фатаграфіаў — шанцаванне ўбачыць цікавую з'яву і паспець яе сфатаграфіаваць: усё ж у большасці выпадкаў справа не ў правільнай пабудове кадра, а ва ўнутраным імпульсе. Важная частка яе пейзажаў — знаходжанне ў кадры жывой істоты. Здавалася б, у пустым сцішаным полі раптам з'яўляецца чалавек, пралятае птушка... «Нават маленькая фігурка чалавека робіць натуру натхнёнай», — адзначае фотамастачка. Яе работы вельмі паэтычныя і, як здаецца, прызначаны для ўдумлівага гледчага, здольнага бачыць намекі, дэталі, метафары. Яны дастаткова ясныя і нават празрыстыя, бо ў творчасці фотамастачкі пераважаюць светлыя колеры, халодныя і цёплыя тоны.

Наталля Дораш большую частку жыцця пражыла ў Гродне. Была магчымаць змяніць месца жыхарства, але ад такой перспектывы адмовілася. Калі даводзілася жыць у чужых гарадах, вельмі сумавала па родных мясцінах. А за мяжой не знаходзіла прыцягальных месцаў. Шмат здымала ў Польшчы, але ў большасці выпадкаў фота атрымліваліся падобныя да звычайных паштовак для продажу турыстам, падкрэслівае фатограф і дадае: «Калі бачу здымкі сонечных пляжаў з пальмамі, заснежаных вяршынь гор, марскіх абшараў і карцінак вясняных кветкамі на газонах, адчуваю: усё гэта не міла майму сэрцу. А калі адсутнічае цікавасць да экзатычнай раскошы, то і фатаграфіаваць яе не хочацца».

Як адзначаюць арганізатары, праект «Толькі поле перайсці» будзе працаваць да 20 красавіка. Спадзяёмся, што музей і іншыя выставачныя пляцоўкі не толькі сталіцы, але і рэгіёнаў раз-месціць у сябе наступныя вернісажы гродзенскай фотамастачкі. Так, у яе назапасілася дастаткова колькасць здымкаў жыхароў Гродна і яго відаў 10-гадовай даўніны. Многае змянілася за гэты час, а на фатаграфіях, якія ў хуткім часе складуць серыю «Сны старога горада», захаваўся вобраз Гродна, якім яго ўжо не памятае маладое пакаленне. Наталля Дораш рыхтуе гэты праект, у якую плануе змясціць і дакументальныя здымкі, і калажы, і цікавыя тыпажы жыхароў, і яркі кітч. Яна спадзяецца, што знойдзе зацікаўленых такой фотавыстаўкай галерэйшчыкаў, і аднойчы такі праект адбудзецца — не важна, дзе менавіта.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Жыццёвая энергія звыкллага

Выставачны праект Максіма Лагуна «Дзве грані», прымеркаваны да Сусветнага дня распаўсюджвання інфармацыі аб праблеме аўтызму, праходзіць у Нацыянальным мастацкім музеі. Як адзначаюць арганізатары, «Дзве грані» — два напрамкі, у якіх юнаму творцу ўдаецца знаходзіць сваю гармонію: паміж творчасцю і майстэрствам, а таксама магчымасцю іншага погляду на свет — погляду чалавека з аўтызмам. Экспазіцыя ў Мастацкім — трэцяя персанальная выстаўка Максіма Лагуна.

Максім Лагун нарадзіўся ў 2005 годзе. Дыягнаставаны аўтызм моцна перашкаджаў Максіму вучыцца і мець зносіны з людзьмі. Аднак заўважны талент хлопчыка стаў галоўным памочнікам па жыцці. Прышоў займацца ў тэатральную студыю «Сямейны інклюзіў-тэатр «І»». Кіраўнік тэатра Ірына Кісялёва і прадзюсар Леанід Дзінерштэйн сыгралі свае ролі ў лёсе хлопчыка. У стварэнні гэтай выстаўкі яны таксама ўзялі ўдзел.

«Старыя аўтамабілі», 2018 г.

Максім Лагун — выхаванец народнай арт-студыі «Востраў», неаднаразовы лаўрэат і дыпламант рэспубліканскіх і міжнародных мастацкіх конкурсаў, аўтар комікса «Макс разбудзіў пчоў» (2020) — па матывах мультсерыяла «Смешарыкі». На выстаўцы «Дзве грані» прадстаўлена больш за 40 графічных твораў, у якіх ажываюць назіранні аўтара за жыццём гарадскіх вуліц і ўтульных кватэр, уяўленні аб мастацкай спадчыне. Так, вельмі адметныя работы на двайлі змястоўнай выстаўцы — «Іван Грозны забівае сына» (2018), «Цой» (2021), «Сляпы» (2017)... Бачыць глядач і цікавыя пейзажы, на якіх адлюстраваны палац Святаполк-Чацвярцінскіх, Чырвоны касцёл, Плошча Незалежнасці, Нясвіжскі замак... А карціны з выявамі, напрыклад, сабора Свецішавелі і манастыра Джвары раскрываюць першыя пачуццёвыя ўражання ад падарожжа ў Грузію. Усе творы, незалежна ад колераў і тонаў, вельмі светлыя, праямнасця, далікатныя.

Важная частка экспазіцыі — праект мастака пад назвай «Навігатар Макс». Вось што пра яго кажа мастацтвазнаўца і педагог Юрый Іваноў: «Гэты праект — гісторыя, якая чымсьці нагадвае нам вядомую драму пра Рабінзона, чалавека, які апынуўся на незаселенай выспе і крок за крокам пачынае выбудоўваць асяроддзе выжывання. Для Максіма яго захапленне і патрэба ў выяўленчай творчасці сталі вырагавальным сродкам для стварэння ўласнай жыццёвай прасторы. Падчас работы над праектам Макс пільна даследуе і нібы скаануе прастору студыі, і мясцінаў заўважае, як звыклія месцы і прадметы набываюць на паперы сваю незвычайнасць, выяўляючы ўтоеную жыццёвую энергію, якую немагчыма выказаць вербальна».

Разглядаць малюнкi, поўныя дробных элементаў, можна доўга. Але першае, што кідаецца ў вочы, — лінія і колер. У чорна-белай графіцы вельмі добра выяўлена дэталізаваная прастора, Максім Лагун імкнецца да аб'ёмных форм і непаўторных, толькі яму ўласцівых, вобразаў. Аднак творчы метад складана прывязаць да канкрэтнага стылю, гэта хутчэй сінтэз розных відаў

мастацтва. Калі параўноўваць з сучаснымі творчымі пошукамі, то работы Максіма можна суаднесці з такімі кірункамі, як аўтсайдар-арт, прымітывізм. Аўтсайдар, згодна з тэорыяй, — не штосьці прыніжальнае, тут ідзе гаворка пра мастацкую практыку людзей, якія знаходзяцца па-за межамі ўвагі часам нават прафесійнай супольнасці. У пэўнай ступені яны не ўпісваюцца ў звыклія рамкі сацыяльных норм і ўстановак. Зразумела, што творчыя спробы і лад жыцця ў іх выпадку непарўміма звязаны.

Падчас адкрыцця.

Творчасць юнага мастака нават зараз досыць самадастатковая і неардынарная. Відавочна, што ў Максіма Лагуна вялікі перспектывы. Прытым у рэчышчы размовы аб такога роду аўтарах варта ўлічваць некаторыя акалічнасці, аднак не надта на іх канцэнтравана. Неабходна ацэньваць выключна мастацтва з усімі яго супярэчнасцямі і адметнасцямі. Толькі гэта дапаможа арыентавацца і мастаку, і гледчаку.

Выставачны праект Максіма Лагуна «Дзве грані» будзе працаваць да 30 красавіка.

Яўгенія ШЫЦЬКА, фота аўтара

На балетнай сцэне — класіка і сучаснасць

У Беларускім музычным тэатры адбылася своеасаблівая балетная прэм'ера пад назвай «Classic and modern». Гэта не спектакль, а, як пазначана ў афішы, канцэрт класічнай і сучаснай харэаграфіі ў двух аддзяленнях. Але па сутнасці канцэртаў з'яўляецца толькі першае аддзяленне, у якім прадстаўлены найбольш вядомыя фрагменты з класічных балетаў, так бы мовіць, іх візіткі — асобныя нумары, дуэты, варыяцыі, характарныя танцы, што добра вядомы аматарам балетнага мастацтва. Другое аддзяленне складаецца з шэрагу новых мініячур у жанры сучаснай харэаграфіі, пастаноўку якіх ажыццявіў малады класічны балетмайстар, лаўрэат міжнародных конкурсаў і Нацыянальнай тэатральной прэміі Сяргей Мікель. Ён жа з'яўляецца і аўтарам ідэі гэтага балетнага вечара ў цэлым — такім, якім яго ўбачылі глядачы.

Як вядома, у Беларускім музычным тэатры дзве балетныя трупы: класічны балет і балет аперэты і мюзікла. У кожнай з іх свой галоўны балетмайстар і свой пастанавачны штат. Што характэрна, і ў першым, і ў другім аддзяленнях занятыя артысты менавіта класічнай трупы.

Над падрыхтоўкай нумароў да першага аддзялення працавалі галоўны балетмайстар трупы класічнага балета народнай артыстка Беларусі Кацярына Фадзеева, асістэнт балетмайстра Таццяна Ермалаева, рэпетытары Вольга Сярко і Сяргей Глух, якія таксама выходзяць на сцэну. Гледачу былі прадстаўлены самыя яркія фрагменты з такіх балетных шэдэўраў, як «Прыгажуня, якая спіць» П. Чайкоўскага, «Карсар» Р. Дрыга,

«Эсмеральда» Ц. Пуні, «Дон Кіхот» Л. Мінкуса і іншых знакамітых твораў з класічнай харэаграфіяй М. Пеціпа, А. Ваганвай, М. Фокіна, К. Галейзоўскага... У агульных рысах гэтую дзею пастаноўшчыкі характэрнуюць так: «Традыцыйны і кананічны акадэмічны балет з украпінамі характарных народных танцаў. Устойлівыя традыцыі і эталоны. Мноства дуэтных танцаў з ярка выяўленым рамантычным любоўным сюжэтам. Сплаў віртуознай тэхнікі выканання і падкрэслена выверанай прыгажосці ліній».

У пачатку канцэрта былі паказаны два нумары з балета «Прыгажуня, якая спіць»: знакаміты вальс з першага акта — са сцэны святкавання дня нараджэння прынцэсы Аўроры і «Адажыя Аўроры з чатырма кавалерамі». І тут трэба адзначыць, што Кацярына Фадзеева ў свой час сама з'яўлялася выканаўцай партыі Аўроры на сцэне Вялікага тэатра Беларусі і добра ведае пастаноўку знутры. Пазней яна паставіла гэты балет ва ўласнай рэдакцыі на сцэне Беларускага музычнага тэатра. Таму першы нумар канцэрта — вальс — па сваім пастанавачным рашэнні і харэаграфіі адрозніваецца ад класічнага, які мы бачым на сцэне Вялікага тэатра. У класічнай харэаграфіі гэты фрагмент балета выглядае як разгорнутая танцавальная кампазіцыя з вялікай колькасцю выканаўцаў. А яго канцэртны варыянт на сцэне Музычнага не мог быць такім маштабным перш за ўсё з-за колькасця складу трупы і яе магчымасцей. Выходзячы з гэтага Кацярына Фадзеева падрыхтавала сваю пастанавачную версію знакамітага вальса з уласнай харэаграфіяй. А ўжо другі нумар з балета «Прыгажуня, якая спіць» — «Адажыя Аўроры...» пастаўлены ёю ў харэаграфіі Пеціпа. У класічнай харэаграфіі — і ўсе астатнія балетныя нумары, прадстаўленыя ў першым аддзяленні.

Каб падкрэсліць адрозненне другога аддзялення ад першага, стваральнікі пайшлі на своеасаблівыя крызаўны ход, заснаваны на гульні слоў: у праграмцы, выдадзенай на рускай мове, замест «Действие второе» надрукавана «Другое действие», гэта значыць іншае, не такое, як першае. І характэрна ўяўляецца яно наступным

чынам: «Новы, інавацыйны і кантрастны акт. Сучасная харэаграфія. Заклік да суперажывання, адсутнасць ліній сюжэтнай лініі, акцэнт на вобразнасці і зварот да унутранага свету. Кожная харэаграфічная мініяцюра з'яўляецца выказваннем з зашыфраваным унутры пасланнем. Раўнацэннымі кампанентамі, на адным узроўні з харэаграфіяй і музыкай, з'яўляюцца выкарыстанне машынернай сцэны, светлавой праекцыі, рэквізіту і дэкарацыі».

Балетмайстар, які працуе ў жанры сучаснай харэаграфіі, — адначасова харэограф і пастаноўшчык, і кожная яго мініяцюра ці больш буйная форма — заўсёды аўтарская работа. Напрыклад, у мінулым сезоне Сяргей Мікель ускалыхнуў аматараў сучаснай харэаграфіі сваім балетам «Пад Свядомасць» на музыку Арва Пярта і Эрыка Саці. Гэтую пастаноўку ён ахарактарызаваў як спектакль-падарожжа па снах, лабірынтах свядомасці і патаемных жаданнях, скрыжаваннях фобій і страху. Пасцеі кажучы — як разважаны аб чалавеку, і гэтыя словы вынесены ў падзаглавак яго балета.

Можна сказаць, што і новыя харэаграфічныя мініяцюры, якія прадстаўлены ў другім аддзяленні балетнага вечара, таксама разважаны аб чалавеку і яго ўнутраным свеце. Гэта асобныя мініяцюры-выказванні, кожная з якіх мае свае ідэю, унутраны сэнс і вобразны рад, а часам і пэўную сюжэтную лінію. Пры гэтым выкарыстоўваецца сінтэз выразных сродкаў: харэаграфія, акцёрская гра, сцэнічнае дзеянне, якія падмацоўваюцца прадуманай сцэнаграфіяй, светлавой праекцыяй і нават выкарыстаннем прадметаў бутафорыі і тэатральнага антуражу. Вялікую ролю адыгрываюць і касцюмы, прадумана распрацаваныя да кожнай з мініячур, якія дапамагаюць глядачам спасцігаць іх сэнс і змест. Таму праца мастака-пастаноўшчыка Ільі Падкапаева тут вельмі відавочная і значная.

Амаль усе мініяцюры, прадстаўленыя ў гэтай пастаноўцы, Сяргей Мікель ствараў на музыку сучасных замежных кампазітараў, якія працуюць у розных жанрах. Так, мініяцюра «Маршрут ілюзій» пастаўлена на музыку кітайскага кампазітара Чэнь Цы Гана. Аркестравы твор працягласцю 12 хвілін вызначаецца сваёй дуальнасцю — дысанансам і гармоніяй. У мініяцюры няма сюжэта, але ёсць шматслойны вобраз, які кожны глядач адчувае і ўспрымае па-свойму.

Мініяцюра «Апошні з нас» пастаўлена на музыку аргенцінскага кампазітара Г. Сантаалала. Гэта інструментальная музыка, якая натхніла балетмайстра на стварэнне дуэтнага нумара. Яго асноўная тэма працягваецца ў пэўнай барацьбе і супрацьстаянні, у выніку якіх мужчына і жанчына робяць нечаканы для сябе выбар.

Мініяцюра «Папярковы чалавек» заснавана ўжо на электроннай музыцы ісландскага кампазітара В. Сігурдсона. Гэта таксама дуэтны нумар, які сваёй вобразнасцю

і характарам пабудовы нібы ілюструе глядачу, наколькі чалавек нестабільны і ўразлівы.

Цікавая харэаграфічная мініяцюра «Свой маналог я прысвечваю табе» нарадзілася ў творчай садружнасці балетмайстра з балерынай Вольгай Сярко і прысвечана

30-годдзю яе дзейнасці на сцэне Беларускага музычнага тэатра. Артыстка ўжо не ўдзельнічае ў рэпертуарных спектаклях, з'яўляецца памочнікам балетмайстра і рэпетытарам, але гэты сольны нумар выконвае на сцэне сама. Сяргей Мікель стварыў мініяцюру, якая вельмі прыцягнула меладычнасцю і напеўнасцю, на аснове інструментальнай музыкі з жаночым вакалам двух кампазітараў — Л. Джэрард (Аўстралія) і П. Кэсіці (Ірландыя).

Мініяцюра «Балансір» створана на аснове праекта электроннай музыкі «Loscil» кампазітара С. Моргана з Канады. Гэта адзін з ансамблевых нумароў, дзе задзейнічаны тры пары танцоўшчыкаў. Па сваёй харэаграфіі і вобразнасці — вельмі разумелая і даходлівая мініяцюра, якая ілюструе пошук чалавекам унутранага балансу і гармоніі і паказвае, як нялёгка гэтага дасягнуць, знаходзячыся ў атачэнні іншых.

І апошняя мініяцюра пад назвай «Вальс ветака» пастаўлена на музыку французскага кампазітара эпохі барока Ж.-Ф. Рамо. Дакладней, балетмайстар выкарыстаў музыку ўверцюры да яго пастаральнай оперы-балета «Заіс». Атрымаўся разгорнуты ансамблевы нумар з даволі акрэсленым сюжэтам, самы касцюміраваны і самы лёгкі для ўспрымання, у якім задзейнічаны дзве групы персанажоў — садоўнікі і кветкі. Увесь канфлікт гэтай мініяцюры зводзіцца да іх узаемаадносін: садоўнікі берагуць і песьцяць свае любімыя расліны, але пры гэтым фарміруюць іх на свой густ, а расліны імкнучы жыць і развівацца не так, як хочучы садоўнікі, а ў адпаведнасці са сваёй прыродай. І фінал гэтых узаемаадносін, дзе сілы бакоў заведама няроўныя, аказваецца сумны. Асацыяцыі з рэальным жыццём тут вельмі празрыстыя: хіба не так многія бацькі імкнучыся выхоўваць сваіх дзяцей, ігнаруючы іх прыродныя задаткі.

Як ужо адзначалася, і ў першым, і ў другім аддзяленнях занятыя артысты класічнай трупы. І ў гэтым заключалася складанасць перш за ўсё для іх саміх, бо неабходна было хутка пераключыцца з аднаго стылю харэаграфіі на другі, што не так проста. Вядома, рухі ў класічным танцы імкнучыся да геаметрычнай яснасці, што магчыма пры захаванні пэўных пазіцый ног, рук, корпуса і галавы, а таксама пры строгім прытрымліванні прынцыпу вываратнасці ног, вертыкальнасці цела і г. д. Пасцеі кажучы, класічнага танцоўшчыка трымае каркас мышцаў і бездакорная вось цела. У класічнай харэаграфіі спалучаюцца толькі пэўныя пазіцыі, фігуры і рухі, заснаваныя на строга рэгламентаваных тэхніках.

У адрозненне ад класічнай, сучасная харэаграфія не прытрымліваецца строгіх правіл і канонаў і не адмаўляецца ад прыроднай натуральнасці рухаў, ёй уласціва больш расслаблена і большвольная форма танца. І калі класічны танцоўшчык пераходзіць на сучасную харэаграфію, яму неабходна ў пэўным сэнсе расслабіць цела і пры гэтым задзейнічаць тыя групы мышцаў, якія ў класіцы трэба трымаць як каркас.

Сяргей Мікель адзначае, што раней некаторыя танцоўшчыкі маглі адмаўляцца ад рэпетыцый сучаснай харэаграфіі, спасылаючыся на тое, што заўтра ў іх класічны спектакль, бо проста баяліся за сваю форму. Але з пашырэннем вопыту работы адначасова ў розных стылях гэта прайшло. І сёння ўсе танцоўшчыкі свабодна працуюць на працягу аднаго вечара і ў класічнай, і ў сучаснай харэаграфіі. У такім умові хутка пераключыцца і працягваюць іх майстэрства і прафесіяналізм.

Зоя МАТУСЕВІЧ
Фота Сяргея ЧЫПІРА

Адзіны генерал у свеце

На першы погляд падобнае немагчыма. Ва ўзброеных сілах многіх краін свету адно са званняў вышэйшага каманднага саставу мае такое найменне. Яно зыходнае ад лацінскага слова *generalis*, што перакладаецца як «галоўны». У нашай краіне такія генеральскія званні: генерал-маёр, генерал-лейтэнант, генерал-палкоўнік. У Расійскай Федэрацыі, напрыклад, ёсць і генералы арміі. Раней жа былі і такі генерал, якога больш нідзе не знойдзеш. Афіцыйна, праўда, лічыўся генерал-маёрам, служыў у расійскім войску. Аднак у гісторыю ўвайшоў не столькі дзякуючы сваім ваенным справам, колькі як гісторык, этнограф і краязнаўца. Адным словам — генерал краязнаўства. Хоць дакладней — генерал-краязнаўца. Гэта Міхаіл Без-Карніловіч.

Міхаіл Без-Карніловіч.

Нарадзіўся ён 10 кастрычніка 1796 года ў Магілёўскай губерні. Але некаторыя гісторыкі больш канкрэтныя. Упэўнены, што з'явіўся на свет у сям'і кантралёра мытні ў горадзе Магілёў-Падольску. Гэта адзін з сённяшніх раённых цэнтраў у Вінніцкай вобласці Украіны. Маленства прайшло ў маёнтку Карніловічы. Карніловічамі былі і ўсе яго родзічы. Узнікае пытанне: чаму ён ператварыўся ў Без-Карніловіча?

Нібыта ў гэтым виваваў яго малодшы брат Аляксандр Восіпавіч, які ўваходзіў у Паўднёвае таварыства дэкабрыстаў. Імператар Мікалай I, калі ў спісе на павышэнне афіцэраў у званнях напатакаў знаёмае прозвішча, так абурыўся, што нават не стаў разбірацца, кім даводзіцца гэты Карніловіч бунтаўшчыку. Рашуча напісаў у рэзалюцыі «Без Корниловича». Пасля спрацавала няўважлівасць, а дакладней надбайства кагосьці з тых, хто афармляў паперы. У выніку замест Міхаіла Карніловіча з'явіўся Міхаіл Безкарніловіч, які пазней ператварыўся ў Без-Карніловіча. Колькі захадаў ні прымаў, каб аднавіць справядлівасць, намаганні нічога не далі.

Змалку яму падабалася вайсковая служба. Аднак не проста чалавекам ваенным хацеў быць, а тапографам. Любімым спецыяльнасцю атрымаў у 20 гадоў, скончыўшы кадэцкі корпус. Шмат дзе працаваў. Уздзельнічаў і ў руска-турэцкай вайне 1828—1829 гадоў. У асноўным кіраваў тапаграфічнымі экспедыцыямі ў Мінскай, Наўгародскай, Віцебскай, Валынскай губерняў і Беластоцкай акрузе. На Беларусі даследаваў рэгіён Падзвіння і Падняпроўя. Вынікам гэтай работы стаў ваенна-стратэгічны гляд Віцебскай губерні, які ў 1852 годзе выйшаў пад назвай «Віцебская губерня».

Ствараўся ён для службовага кар'явання, таму звесткі, прыведзеныя ў ім, цікавыя хіба што спецыялістам. Чого не скажаш пра галоўную кнігу Міхаіла Восіпавіча «Гістарычныя звесткі пра выдатныя мясціны на Беларусі з дадаткам іншых звестак, што да яе адносяцца», выдадзенай ў 1855 годзе. Што яна цікавая для кожнага, та неабякава да нацыянальнай даўніны, сведчыць факсімільны выпуск яе праз 140 гадоў у смаленскім выдавецтве «Алфавіт».

Прадмова невялікая, літаральна ў некалькі радкоў: «Выдаючы кнігу, я ставіў дваякую мэту: 1) пазнаёміць чытачоў з Беларуссю; 2) даць матэрыял таму, хто возьмецца зрабіць аб ёй больш падрабязнае апісанне».

Я прамаўчаў аб некаторых месцах і прадметах, паколькі не меў дастатковых звестак па іх апісанню ці яны нічым не адметныя для гісторыі».

Адразу відавочна, што пісаў чалавек ваенны, але ўлюбёны ў гісторыю.

Папоўнены жаданнем спазнаваць яе. З уласных назіранняў, з атрыманых матэрыялаў адкрываць і ўзнаўляць тое, пра што немагчыма прачытаць. Калі ж і былі некаторыя звесткі, то недастатковыя.

Экспедыцыя на адным месцы доўга не затрымлівалася. Для часовага размяшчэння начальніка шукалі прыстойнае жыллё. Ён хутка знаходзіў у гаспадарамі агульную мову. Любіў слухаць легенды і паданні, што бытавалі ў гэтай мясцовасці. Цікавіўся побытам насельніцтва. Нешта занатоўваў, штосці проста запамінаў.

Пайшоўшы ў адстаўку, спярша ўпарадкаваў запісы. Потым занатаваў тое, што памятаў. Папрацаваў у архівах, пазнаёміўшыся з некаторымі першакрыніцамі. Асобныя звесткі пачарпнуў з ранейшых публікацый. Але спасылаўся толькі на меркаванні, у праўдзівасці якіх не сумняваўся. Паступова і сабралася матэрыялу на кнігу «Гістарычныя звесткі...».

У ёй апісаны ўсе больш-менш значныя населеныя пункты Беларусі. Пад імі разумеў толькі Віцебскую, Магілёўскую і заходнія паветы Смаленскай губерні. У падачы матэрыялу месцамі адуваецца пратакольная дакладнасць, што няблага, калі неабходна канкрэтнасць апэнак, высоў. Гэтая кніга пра Беларусь і беларусаў. Канешне, не з усімі ацэнкамі і меркаваннямі можна пагадзіцца. Шмат на што сёння погляд змяніўся. Нешта дапоўнена. Аднак у асобных выпадках яна адзіная крыніца звестак. Таму далейшы ахвотна звяртаюцца да яе.

Міхаіл Восіпавіч не памыляўся, лічачы продкамі беларусаў не адных крывічоў. Называў і радзімічаў, іншыя плямёны. Ацэнка ім полацкай даўніны блізка сучаснаму разуменню. Надаваў вялікае значэнне дзяржаўнасці старажытнага горада на Палаце. Пісаў пра Полацк як пра цэнтр крывічоў. Адзначаў, што пазней ён стаў стольным горадам, з якім звязана дзейнасць цэлай дынастыі князёў. Лічыў, што і знакіты Віцець паходзіць з гэтага роду.

Расказваў пра археалагічныя помнікі і помнікі старажытнага дойлідства на тэрыторыі, якую даследаваў. Пра першыя з іх, відаць, пісаў, карыстаючыся чужымі публікацыямі. Звесткі, што разам з памочнікамі займаўся раскопкамі, адсутнічаюць. Хоць мог абдзіцца і вопыт, набыты пры правядзенні тапаграфічных работ. Спрацоўвала і звычайная назірлівасць чалавека дапытлівага, уважлівага. Таму ён без асаблівай цяжкасці вызначаў, на колькі той ці іншы археалагічны аб'ект мае значэнне.

У асобных выпадках паўстае першапраходца. Як тады, калі прыўзняў заслоны таёмнасці над гісторыяй горада Друцка, пачатковая назва

якога Друцэск. Адшукаўшы гарадзішча, вызначыў дакладнае месца знаходжання гэтага паселішча. Пісаў, што Друцк знаходзіўся «на правым беразе р. Друці, паміж мястэчкамі Талачыном і Цяцержын. Пасля смерці полацкага князя Усяслава Брачыславіча і Паводле раздзелу, зробленага паміж сабой яго сынамі, Менск і Друцк дасталіся Глебу Васілевічу. Вялікі князь кіеўскі Уладзімір Манамах у 1116 годзе паслаў супраць яго свайго сына, смаленскага князя Яраслава Уладзіміравіча, які, авалодаўшы Друцкам, разарыў яго, а жыхароў, з дазволу бацькі, перасяліў у Смаленскую вобласць (так у тэксце, маецца на ўвазе не губерня. — А. М.), у новапабудаваны горад Зельны... Нягледзячы на такое перамяшчэнне, Друцк неўзабаве засяліўся і працягваў быць сталіцай удзельнага княства».

Знік старажытны горад пазней: «У 1534 годзе расіяне спалілі навакольных вёскі і ваколіцы Друцка. Род Друцкіх падаўляўся на дзве галіны: Любецкіх і Сакольніцкіх». Гэтае кароткае паведамленне завяршыў так: «Дасюль відны сляды вала і напалову запылыга рову, які некалі акружаў Друцк: яны на востраве возера, праз якое цячэ рака Друць. У сучасны момант мястэчка беднае, малое, бруднае».

Першым, хай сабе і эскізна, Міхаіл Без-Карніловіч згадаў і старажытны Лукомль — сталіцу аднайменнага удзельнага княства. Пры гэтым працаўтаваў упамінанне з «Павучання» Уладзіміра Манамаха. Паводле гэтага дакумента, Лукомль упершыню называецца пад 1078 годам. Тады ён быў знішчаны кіеўскім князем.

Шмат яшчэ пра якія населеныя пункты расказаў. Усе і не пералічыш: Кранкаполь, Чарэя, Чэрыкаў, Рагачоў, Талачын... Дзясяткі назваў. Пра тое ці іншае паселішча часам сведчыць некалькімі словамі. Для прыкладу — пра колішні Прапойск, цяперашні Слаўгарад: «Пры нізоўі р. Проні, якая з правага боку упадае ў р. Сож. У старажытнасці ў мястэчку быў замак, акружаны лесам. Паміж Прапойскам і в. Лясным (сучасная вёска Лясная. — А. М.) бачна мноства курганоў, што нагадваюць пра барацьбу са шведамі, гэта магілы забітых».

Нічога лішняга, толькі самае галоўнае ў кнізе. Месцамі ўражанне такое, што піша нейкі іншы аўтар. Эмацыянальна, узнёсла. Як, напрыклад, гаворачы пра горад Магілёў: «З самай глыбокай старажытнасці абодва берагі р. Дняпро, багатыя лясамі і шырокімі лугамі, упрыгожваліся жылгом пасяленцаў, заняткам якіх была звяр'яная і рыбная лоўля, а іх багаццем — развядзенне буйной рагатай жывёлы. Летанісі не называюць года заснавання Магілёва і таго, чаму ён так названы. Застаецца верыць паданню».

Гэтая гісторыя цяпер добра вядома. А ён быў ці не першы, хто пераказаў яе: «На месцы, дзе ўзведзены Магілёў, быў дрымучы лес, што стаў прытулкам разбойніцкай і іх атамана Магіль». Калі Магіла загінуў, на месцы пахавання яго ўзнікла вёска, якая і атрымала назву Магіла, а яшчэ пазней разраслася, стала горадам Магілёвам.

Паданні, легенды ў кнізе стаяць не асобна. Яны прыводзяцца пры згадках аб паходжанні пэўнага населенага пункта. Альбо калі называецца адметнасць нейкай мясцовасці. Як у аповедзе пра Полацк: «За ракой Палатою, у полі знаходзіцца азёрца Валавое: аб ім ёсць паданне, быццам у старажытныя часы яно знаходзілася ў самім горадзе і да ўвядзення хрысціянскай веры пры гэтым возеры стаялі капішчы перуна і Бабы-Ягі».

Зноскай тлумачыцца: «Беларускі народ па сённяшні дзень успамінае пра Бабу-Ягу, гаворачы:

*Баба-Яга, касцяная нага
На ступе едзець, таўкачом паганяець,
Мятлой сляды заматаець».*

Пішучы пра выдатныя мясціны Беларусі, не забываў і пра «іншыя звесткі, што да яе адносяцца». З асаблівай павагай ставіўся да простага люду: «беларускі селянін, калі ён сыты, апрануты і не абцяжараны работай — вясёлы, добры, гаваркі, працалюбівы». Любіць і адпачыць: «У святочныя і выхадныя дні сяляне са сваімі жонкамі і дарослымі дачкамі, прыхарашчаныя ў лепшую апратку, накіроўваюцца ў прыходскую царкву на абедню: адтуль адны вяртаюцца дахаты, другія, зайшошы ў карчму, застаюцца там да ночы».

Карчму доўгі час падавалі толькі як месца п'янак, а Міхаіл Восіпавіч меркаваў інакш: «Карчма на Беларусі — сялянскае зборнішча ўсіх узростаў і саслоўя: месца адпачынку пасля работы, зала абмеркаванняў, сварак і танцаў; у ёй вырашаюцца спрэчкі, заключаюцца дамовы, прымірэнні і розныя здзелкі. У ёй у святочныя дні юнакі з дзяўчатамі танцуюць пад скрыпку, а часцей пад свой народны інструмент дуду, падобную на валынку. Нярэдка надаралася, што знаёмства моладзі ў карчме заканчвалася вянчаннем у царкве».

Міхаіл Восіпавіч не памыляўся, лічачы продкамі беларусаў не адных крывічоў. Называў і радзімічаў, іншыя плямёны. Ацэнка ім полацкай даўніны блізка сучаснаму разуменню. Надаваў вялікае значэнне дзяржаўнасці старажытнага горада на Палаце. Пісаў пра Полацк як пра цэнтр крывічоў. Адзначаў, што пазней ён стаў стольным горадам, з якім звязана дзейнасць цэлай дынастыі князёў. Лічыў, што і знакіты Віцець паходзіць з гэтага роду.

Ёсць у кнізе і раздзел «Назіранні беларускіх сялян». У ім прыводзяцца розныя народныя прыкметы. Толькі некаторыя з іх:

«Калі ў Юр'еў дзень (26 красавіка) мараз, то ярына не паб'ецца маразам, калі ж на Раство капае са страхі, то ярыну захопіць маразам. Калі на Юр'еў дзень адліга, жыта паспее да Пятра. Калі на Раство Іаана Праддечы (24 чэрвеня) дзень ясны і гарачы, у гэтым годзе будзе пажары»; «Калі на Раство добрая санныя дарога, на наступны год добра ўродзіць грэчка»; «Барвовы колер неба пры ўзыходзе сонца абяцае дождж; пры заходзе ж сонца — яснае надвор'е. Калі дзьмуць заходнія вятры, сяляне чакаюць дажджлівай пары»;

«Калі 8 красавіка замаразкі, то іх трэба чакаць і летам; калі адліга, тады для росту збажыны будучы спрыяльныя ўмовы»...

Пасля напісання «Гістарычных звестак...» пражыў усяго сем гадоў. Памёр 19 студзеня 1862 года. Не такім і доўгім быў яго век. І няшмат напісаў. Але і гэтай кнігі дастаткова, каб яму назаўсёды застацца ў памяці. Яна, па сведчанні Мікалая Чарнышэўскага, «не бескарысная для тых, у каго пад рукой няма добрага збору кніг па рускай гісторыі». Канешне ж, па гісторыі беларускай. Яна — як тая ярына, пасеяная рупліўцамі са спадзяваннем на шчодры ўраджай.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Васіль Цішкевіч:

«Кожны чалавек — у рознай ступені краязнаўца...»

ЗВасіль Цішкевічам, навуковым супрацоўнікам Слуцкага краязнаўчага музея, мы знаёмыя даўно. З вялікай цікавасцю сачу за яго газетнымі публікацыямі, прысвечанымі ваеннай гісторыі Слуцкага раёна. Улічваючы даведчанасць даследчыка ў самых розных пытаннях, мы і вырашылі пагутарыць пра некаторыя аспекты краязнаўчай працы.

— Васіль, вы даўно працуеце на ніве краязнаўства. Што для вас галоўнае ў гэтым занятку: рыхтаваць на пэўным рэгіянальным матэрыяле публікацыі для друку альбо ствараць аснову музейнай экспазіцыі ці проста папаўняць зборы краязнаўчага музея на той ці іншай тэме? Ці, можа быць, цэментавалі, абгрунтаваць падставы для экскурсіі ў канкрэтны адрас? Ці проста рабіць адкрыцці, высвятляць гістарычную ісціну?

— Для мяне, лічу, асноўнае ў працы навуковага супрацоўніка — збор матэрыялаў, якія папаўняюць фондавыя калекцыі, што ў сваю чаргу дае нам магчымасць выбраць экспанаты для стварэння новых экспазіцый у нашым краязнаўчым музеі пасля капітальнага рамонтна асноўнага будынка, і правядзення экскурсій, арганізацыі новых выставак, правядзення педагагічных заняткаў сярод школьнікаў, і падрыхтоўкі матэрыялаў для сродкаў масавай інфармацыі. Разам з традыцыйным зборам і захаваннем інфармацыі краязнаўцы яшчэ займаюцца пошукавай і даследчай работай. Вж і самі разумееце, колькі аб'ёмная гэтая праца. Возьмем тую ж тэму генцыду беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны... Яна не павінна знікнуць, бо ўсё больш настойліва працягваюцца памкненні перапісаць гісторыю народнай трагедыі. І дзеля гэтага варта выкарыстоўваць усе магчымыя фарматы краязнаўчай працы.

— Чым вы асабіста кіраваліся, вылучаючы свае зацікаўленні да краязнаўчай працы? Што было для вас пачаткам?

— Мяркую, кожны чалавек — краязнаўца ў рознай ступені. Усе мы хочам даведацца аб сваім паходжанні, пра каранні. Затым пачынаем цікавіцца гісторыяй свайго горада, вёскі, краю. Па прафесіі я гісторык, нарадзіўся ў Слуцкім раёне, тут жыў і працую. Мая родная вёска Апаліны, як і яшчэ каля 40 вёсак раёна, была спалена фашысцкімі карнікамі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Таму пошук тых, хто быў сведкам жудасных падзей, і стаў мэтай жыцця, а не проста краязнаўчым заняткам. Шмат часу займае пошук розных звестак, сведкаў падзей па краінах былога Саюза, запіс успамінаў тых, хто бачыў усё на ўласныя вочы. На жаль, такіх сёння амаль не засталася. А яшчэ мой бацька — франтавік, вэтэран Вялікай Айчыннай вайны. Калі я быў малы, ён заўсёды браў мяне на сустрэчы са сваімі франтавымі сябрамі. Іх балючыя ўспаміны на ўсё жыццё пакінулі след у маім сэрцы.

— Што скажаце пра старэйшае пакаленне случкі краіны? Ці былі, напрыклад, знаёмы з Рыгорам Родчанкам?

— Крайзнаўцаў на Слуцчыне не так многа. Са старэйшага пакалення — нумар адзін, канешне, — Рыгор Віктаравіч Родчанка, з якім я сустракаўся на мерапрыемствах, але асабіста знаёмы не быў. А яшчэ — Анатоль Пятровіч Грыцкевіч, які, хоць і нарадзіўся ў Мінску, бацька яго родам з выбаранецкай вёскі Варкавічы. Вядома яго, Грыцкевіча, кніга «Древний город на Случи».

— Дарэчы, як на ваш погляд, лагічна было б зараз перавыдаць асобнай кнігай усе краязнаўчыя даследаванні Рыгора Родчанкі?

— Перавыдаць неабходна: гэта вялікая праца, якая патрабуе шмат часу і вялікіх намаганняў. Яго кнігі «Слуцкая стараветчына», «Старэйшая школа Беларусі», мноства нарысаў — сапраўдныя энцыклапедыі гісторыі случкай зямлі.

— Як бы вы ахарактарызавалі стан краязнаўчай працы на Слуцчыне?

— Паўтаруся зноў, што краязнаўцаў у гэтым краі не вельмі шмат. Вялікую працу на ніве краязнаўства робіць Валянціна Сцяпанюна Відлога. Яе кніга «Слуцк. По старым адрасам», якая выйшла ў 2019 годзе, уяўляе сабою сапраўдны даведнік па гісторыі вуліц нашага горада. Ігар Адамавіч Ціткоўскі — знаўца архітэктуры і мастацтва краю. Анатоль Уладзіміравіч Жук, які цікавіцца храналагіяй мінуўшчыны роднай Слуцкіны, займаецца пошукам літаратуры. Андрэй Мікалаевіч Папоў — даследчык гісторыі праваслаўя Слуцка-Салігорскай епархіі. Уладзімір Уладзіміравіч Бойка — калекцыянер і мецэнат, займаецца пошукам загінуўшых воінаў Чырвонай Арміі... Гэтыя людзі ўраджаюць сваёй апантанасцю. Веру, што іх прыклад дапаможа і іншым выбарца на сяцяжыню краязнаўчых пошукаў...

— Якая кніга, на ваш погляд, з'яўляецца найбольш значным творчым партрэтам случкай старонкі?

— Вельмі добра, што ў апошнія некалькі гадоў выйшлі значныя кнігі, па якіх можна вывучаць гісторыю нашага горада. Гэта даследаванні Ігара Ціткоўскага «Гісторыя горада ў помніках архітэктуры» 2015 года,

Міколы Волкава «Слуцк на старых планах» 2017 года і згаданая кніга Валянціны Відлогі «Слуцк. По старым адрасам», выдданая ў 2019-м. Трэба адзначыць шырокае афармленне гэтых выданняў.

— Ці дастаткова ўважлівыя мясцовыя сродкі масавай інфармацыі да краязнаўчай праблематыкі?

— Раённая газета «Слуцкі край» уважліва ставіцца да гэтай тэмы. На яе старонках рэгулярна з'яўляюцца матэрыялы, прысвечаныя гісторыі Слуцкіны, публікуюцца шмат звестак пра ваенныя падзеі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, артыкулы пра славутыя літаратары нашага краю. Ніколі журналісты газеты не абыходзіць увагай вэтэранаў, якіх засталася ўжо вельмі мала.

— На ваш суб'ектыўны погляд, ці можна гаварыць пра ўплыў краязнаўства на духоўнае, маральнае, патрыятычнае выхаванне ў грамадстве?

— Крайзнаўства мае некалькі напрамкаў: духоўна-маральнае, ваенна-патрыятычнае, літаратурнае. Сёння як ніколі зразумела, што без выхавання патрыятычных пачуццяў падрастаючага пакалення і моладзі мы не зможам рухацца наперад, таму што наша будучыня павінна мець духоўна-маральны стрыжань — любоў да Радзімы. А гэтым якраз і займаецца краязнаўства.

— Сёлетні год абвешчаны Годом гістарычнай памяці. Якую найперш грамадскую задачу вы бачыце перад сабой у кантэксце даследчыцкіх зацікаўленняў?

— Крайзнавец — чалавек, які перадае традыцыі продкаў спадчыннікам. Менавіта ад цябе як грамадзяніна і патрыёта залежыць, каб гэтая сувязь часу і пакаленняў не перарвалася. Свет знікне, калі мы забудзем горкія, страшныя ўрокі гісторыі. Таму ў 2022 годзе працягнуцца пошукавая работа ў гэтым напрамку, запіс успамінаў, правядзенне педагагічных заняткаў па гісторыю-крайзнаўчай тэматыцы, міні-тураў па вуліцах Слуцка. Дарэчы, сёлета спадчынецца 50 гадоў з часу стварэння помніка-скульптуры на месцы былой спаленай вёскі Пераходы, які быў адкрыты як даніна памяці ўсім спаленым вёскам на Слуцчыне. Якраз пра трагічныя падзеі ў гэтым месцы быў зняты фільм «Ідзі і глядзі» рэжысёра Элема Клімова. Летась аб'яўлены збор сродкаў і адкрыты разліковы рахунак на рэстаўрацыю помніка. Давайце не застанемся ўбаку ў захаванні гістарычнай памяці.

— І апошняе пытанне... Што жадаеце тым юным шукальнікам звестак пра родны край, якія толькі робяць першыя крокі ў краязнаўстве...

— Ад маладога пакалення залежыць, як доўга будзе захоўвацца памяць пра нашых продкаў. Таму цікаўным, адкрытым аматарам краязнаўства жадаю любіць свой край, месца, дзе жывуць, цікавіцца гісторыяй малой радзімы. Як прыклад: зусім нядаўна майму сыну трапіла ў рукі выданне Валянціны Відлогі пра старыя вуліцы Слуцка. Ён нешта выпісваў, чытаў уголас, а затым сказаў, што гэтую кнігу абавязкова павінен прачытаць кожны случчанін.

Гутарыў Кастусь ЛАДУЦЬКА

суродзічы ў свеце

Яркі жывапісец і графік

Мастацкая біяграфія Беразіно і яго вакол — гэта найперш лёсы братаў Гараўскіх. А вось біяграфія Сямёна Абугава засталася недзе па-за ўвагай летапісцаў роднага краю.

Нарадзіўся Сямён Абугаў 30 снежня 1877 года ў яўрэйскай сям'і. Калі маладому чалавеку было 22 гады, закончыў Адэскую школу малявання. Затым паступіў у Вышэйшае мастацкае вучылішча пры Імператарскай акадэміі мастацтваў у Санкт-Пецярбургу. Усёв далейшы лёс нашага земляка звязаны з горадам на Няве.

Настаўнікамі Сямёна Абугава ў вучылішчы былі Дзмітрый Кардоўскі і Уладзімір Макоўскі, легендарныя асобы ў выяўленчым мастацтве Расіі. Макоўскага ў 1873 годзе ўтанаравалі званнем акадэміка Імператарскай Акадэміі мастацтваў. З 1893 года Уладзімір Ягоравіч — правядзейны член Імператарскай Акадэміі мастацтваў. Першыя ўрокі браў у легендарнага рускага майстра рамантычнага і рэалістычнага партрэтаў Васіля Трапініна.

Сямён Абугаў.

А што да Дзмітрыя Кардоўскага, то ён быў вядомы як рэфарматар сістэмы адукацыі Акадэміі мастацтваў і аўтар педагагічнай сістэмы, так званай знакамтай «Школы Кардоўскага». Сам жа вучыўся

ў Акадэміі мастацтваў пад кіраўніцтвам Паўла Чысцякова і Ільі Рэпіна.

Пераемнасць, урокі, якія перадаваліся з пакалення ў пакаленне, выстэвалі ў асобе Сямёна Абугава адметнага, яркага жывапісца і графіка. У 1908-м за карціну «Мадрынства» ён атрымаў званне акадэміка жывапісу.

З 1908 года Сямён Абугаў удзельнічае ў мастацкіх выстаўках. Піша партрэты, пейзажы. У 1918-м бярэ ўдзел у святочным афармленні Васільеўскага вострава ў знак першай гадавіны Кастрычніцкай рэвалюцыі. З 1920 года займаецца ў асноўным педагагічнай працай. Спачатку — у мастацкіх школах і студыях Ленінграда, з 1932-га — у Ленінградскім інстытуце жывапісу, скульптуры і архітэктуры пры Усерасійскай акадэміі мастацтваў. У 1939 годзе С. Абугаў становіцца прафесарам.

Карціны, графічныя творы Сямёна Абугава знаходзяцца ў музеях і прыватных зборах у Расіі і за яе межамі. Некалі Аляксандр Палеев, мінскі даследчык беларускай культуры, шукальнік імянаў

нашых суродзічаў у суседніх краінах, склаў картатэку з 600 прозвішчаў мастакоў, якія нарадзіліся ў Беларусі... Цікава, ці ўваходзіць у яе Сямён Абугаў? Ці гэта яшчэ адна постаць з безлічч амаль забытых ці малавядомых нашых землякоў у гісторыі культуры?

Памёр Сямён Абугаў 3 мая 1950 года. Пахаваны на яўрэйскіх Праабражэнскіх могілках у Санкт-Пецярбургу. Раптам завітаеце па гэтым адрасе — пашукайце і яго, Сямёна Абугава, магілу...

Дарэчы, і ў кніжнага графіка з Беразіно было надзвычай шмат вучняў: Яўгенія Анціпава, Сяргей Бабкоў, Яўгенія Байкова, Ніна Весялова і шмат хто яшчэ. Былі сярод іх і ўраджэнцы Беларусі: Натан Воранаў з Магілёва (ён вярнуўся ў Беларусь, жыў і працаваў у Мінску; некаторы час быў старшынёю Саюза мастакоў БССР), Міхал Натарэвіч (нарадзіўся ў 1907 годзе ў Віцебску). У віцебскіх Бешанковічах скончыў сямюгодку і вучань Абугава — Міхал Муха.

Кастусь ЛЕШНІЦА

Простыя рэчы

Дарожкі нашых продкаў

Згадаем вельмі распаўсюджаную раней аздобу вясковых пакояў дый дзе-нідзе і гарадскога інтэр'ера. Гэта так званыя дарожкі. Як для сялянскіх хат, дык сустракаліся яны вельмі часта. Асаблівае захваленне імі прыпадае на 50—60-я гады мінулага стагоддзя — час, калі беларусы адыходзілі-ачунывалі ад вайны, адбудуўвалі жылло і з дапамогай дарожак нібыта вярталі сабе і дзецям надзею на мір і спакой, утульнасць і прыгажосць у родным краі, у роднай хаце.

Шматколерным муліне расквечвалі адзенне, сурвэткі, ручнікі, фіранкі на вокны, накідкі-пакрывальцы на падушкі. Стваралі і адмысловыя мастацкія вышыўкі, устаўлялі іх у драўляныя рамкі як карціны.

Дарожка ўяўляла сабой вышыўку на паркалі або тонкім палатне. Адметная тым, што была невялікіх памераў, 30 на 70 сантыметраў ці блізка да гэтага, але вузкая і прадаўгаватая. Адсюль і назва — дарожка.

Вышывалі на ёй пераважна кветкавыя перапляценні-ўзоры. У сям'і Аксаны Вініцкай захоўваецца даўняя дарожка прабабулі Ганны Анашкі з нясвіжскіх Міцькавіч. Простым ланцюжком жанчына змагла вельмі густоўна вышыць-скаманаваць і вясновы бэз, і летні мак, і восеняскія астры. Даўно ўжо няма прабабулі Ганны, а яе дарожка засталася

светлым напамінам пра тое, як душа наперакор пакутнаму лёсу кіравала на сцэжкі аздобы і красы.

Лілія Гаціла з Карцэвіч паказала сваю самую прыгожую дарожку, якую вышыла не хуткім ланцюжком, а карпатлівым крывыжкам, ды не звычайным, а так званым балгарскім. Памеры яе 30 на 80 сантыметраў. Што цікава, гэтая дарожка зашытая цалкам і ўяўляе сабой маленькі дыванок. У сярэдзіне — ружы, па краях — арнамент. І выдатная палітра з вясёлкавымі пераходамі ад аднаго колеру да іншага.

Вышывалі на дарожках ружы і мак, бэз і васількі, рамонкі і астры. Аматары гладзі ахвотна расквечвалі свае дарожкі браткамі — кветкі вельмі пасуюць гэтай тэхніцы (ці, дакладней, наадварот — тэхніка кветкамі). Трапляюцца часам зусім нечаканыя кампазіцыі. Ганна Дзігмунтовіч з даваенных і аж да 60-х гадоў мінулага стагоддзя жыла ў вялікім хутарскім паселішчы Грыдзевы, што на поўдзень ад Нясвіжа. Мяціну з трох бакоў акаймоўвалі лясы, багатыя на шыпышын, парэчкі, маліннік, разложысты аршнік. Адна з яе дарожак, нібыта сцяжынка паўз лес, дзе сабраны саспелыя дарункі гэтага кустоўя.

Адны майстрыхі, як Ганна Дзігмунтовіч, самі прыдумлялі ўзор, іншыя — пераймалі. Бытаваў тым часам цікавы спосаб капіравання: на ўпадабаную дарожку клалі чыстую тканіну для новай вышыўкі, прыціскалі яе шчыльнай і... церлі зверху алюмініевай лыжкай

Калаж Святланы Таргонскай.

Выраб Ліліі Капыткі.

Фрагмент дарожкі Ліліі Капыткі.

па вышытых выпукласцях. Мяккі метал вымалёўваў шэры ўзор-копію (як тут не прыгадаць, што ўсё геніяльнае проста).

Спытаеце, якое ж прызначэнне тых дарожак? А яно чыста эстэтычнае — глядзі, любуйся, атрымлівай асалоду. Таму прымацоўвалі іх зазвычай на вольнай сцяне ў чыстых пакоях. Ды не роўна, паралельна столі, а заўсёды крыху наўскос — гэта ўжо была ўстойлівая завязэнка. Пазней, далей ад вайны, калі людзі крыху абжыліся і ў хатах з'явілася новая мэбля, а на сценах не самаробная, а крамяная аздоба — рэпрадукцыі карцін Васняцова, Шышкіна, Саўрасава, — дарожкі можна было пабачыць на спінках канап ці мяккіх крэслаў.

Дзе-нідзе пашчасціць натпаць гэтыя рарытэты і цяпер, бо, што ні кажы, прыгожыя дарожкі нашых продкаў вартыя быць сямейнай рэліквіяй, сведчаннем

эстэтычнай скіраванасці беларускай душы, далікатнасці нашага нацыянальнага характара.

Наталля ПІАКСа

зваротная сувязь

На скрыжаваннях часу і сусвету

У нядзелю і чацвер на канале «Культура» Беларускага радыё ўвазе слухачоў — праект пісьменніка Навума Гальпяровіча «Развагі пра літаратуру». У рамках блока ранішніх праграм «У рытме дня» выходзяць праекты «Адны штрыхом» з вершамі і мініяцюрамі беларускіх аўтараў, а таксама «Ранішні серыял» са старонкамі твора Людмілы Рублеўскай «Золата забытых магіл».

Праграма «Літаратурная анталогія» прапануе «Казкі жыцця» Якуба Коласа (да 140-годдзя з дня нараджэння народнага паэта Беларусі). У «Радыёбібліятэцы» — твор Пятра Васючэнка «12 падзвігаў Гералка». У праекце «Літаратурныя гісторыі» ў вячэрнім эфіры выхадных слухачоў чакаюць апавяданні. Для аматараў паэзіі ў праграме «Прачулым радком» прагучаць вершы Леаніда Дайнекі.

Змест перадачы «Радыётэатр плюс» у суботу і нядзелю складуць радыёспектаклі «Атэль» «Танатас» — паводле аднайменнага апавядання Андрэ Маруа і «Інстытут сумленнасці» па матывах аднайменнага апавядання Марка Твэна.

Юным прыхільнікам мастацкага вшчання канал «Культура» прапануе ў выхадныя «Дзіцячы радыётэатр» з пастаноўкамі з фондаў. Штогвечар у 21.00 — «Вячэрняя казка» для маленькіх.

Публіцыстычныя суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі і навінкамі беларускіх выдавецтваў, а таксама са зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

У нядзелю і сераду на «Культуры» ў радыёверсіі тэлеперадачы Навума Гальпяровіча «Суразмоўцы» гэтым разам — гутарка з кандыдатам гістарычных навук з Віцебска Дзянісам Юрчаком.

У праграме магчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

19 красавіка — у бібліятэку № 14 імя Ф. Багушэвіча (вул. Прытыцкага, 42) на творчую сустрэчу з Уладзімірам Мазго (10.00).

20 красавіка — у Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Я. Коласа (вул. Акадэмічная, 5) на творчы вечар празаіка Тамары Кавалёнак (17.00).

21 красавіка — на творчую сустрэчу з дзіцячай пісьменніцай Тамарай Бунтай у сярэдняй школе № 10 (зав. Бранявы, 15) (12.30).

21 красавіка — у Зэльвенскі раённы дом культуры на свята паэзіі і музыкі «Сакавіны» з удзелам групы пісьменнікаў і кампазітараў (13.00).

21 красавіка — у дзіцячы дом № 5 (вул. Адзінцова, 4) на пасяджэнне літаратурнай гасціні «Верасок». Госць — дзіцячы пісьменнік Іван Юркін (17.15).

адрэс мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісны індекс:
63856 — індыўдуальны;
63815 — індыўдуальны льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выданае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыяна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"». Дырэктар — галоўны рэдактар Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друк 14.04.2022 у 11.00
Ум. друк. арж. 3,72
Наклад — 681

Друк: Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэксы 220013
Заказ — 986
D 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
M 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рупакісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэагуюцца. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў публікацыі. Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыі, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

Выходзіць з 1932 года

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная камісія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсук
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гіламедаў
Вольга Дадзімава
Жана Запарыца
Анатоль Казлоў
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Віцаслаў Нікіфарав
Мікалай Чарніц
Іван Чарота
Іван Шэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@vziazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.vziazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага рэдактара — 319-79-85, 224-66-74
адказы сакратар — 377-99-73
адрэс крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
адрэс прозы і паэзіі — 317-20-98